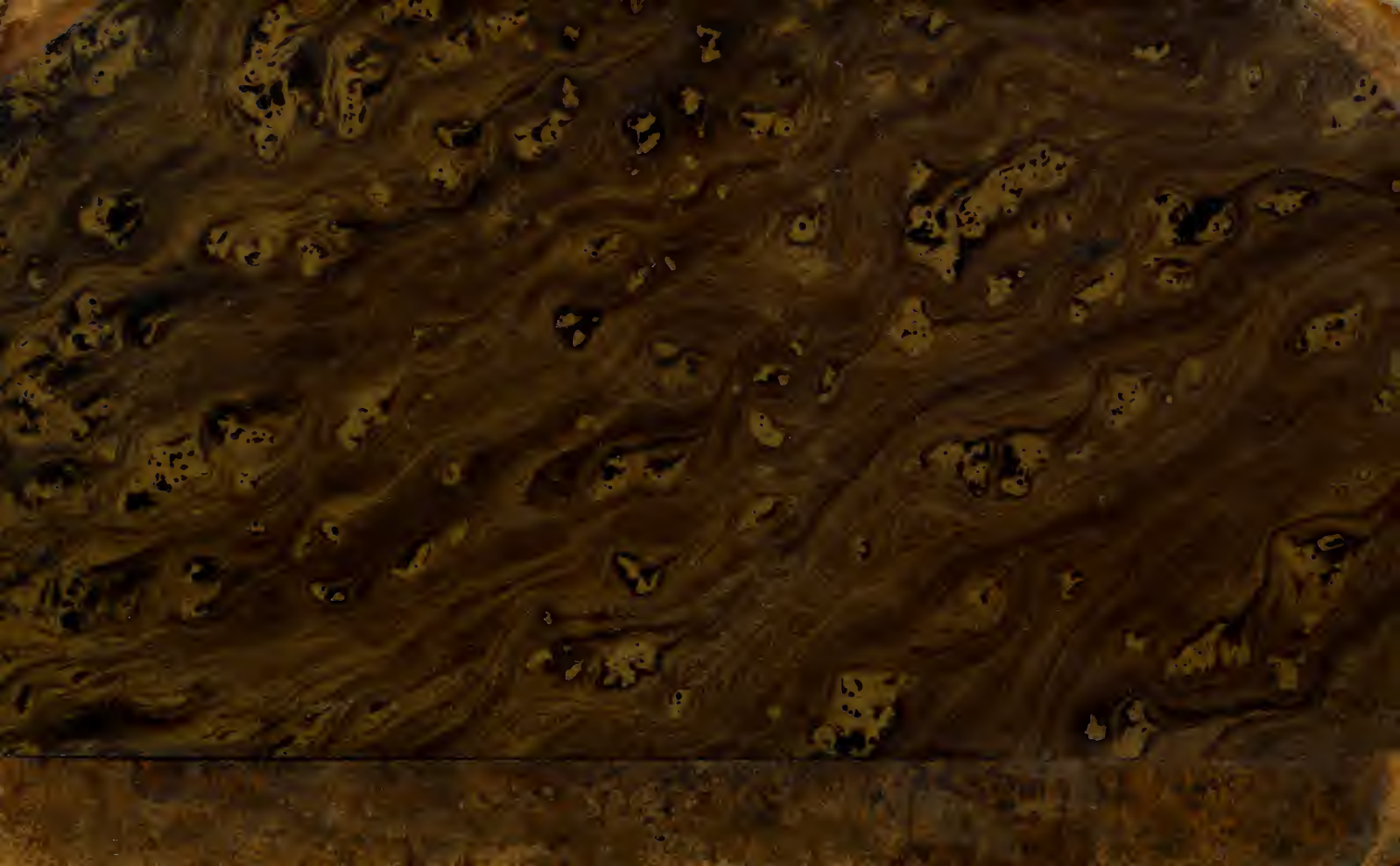

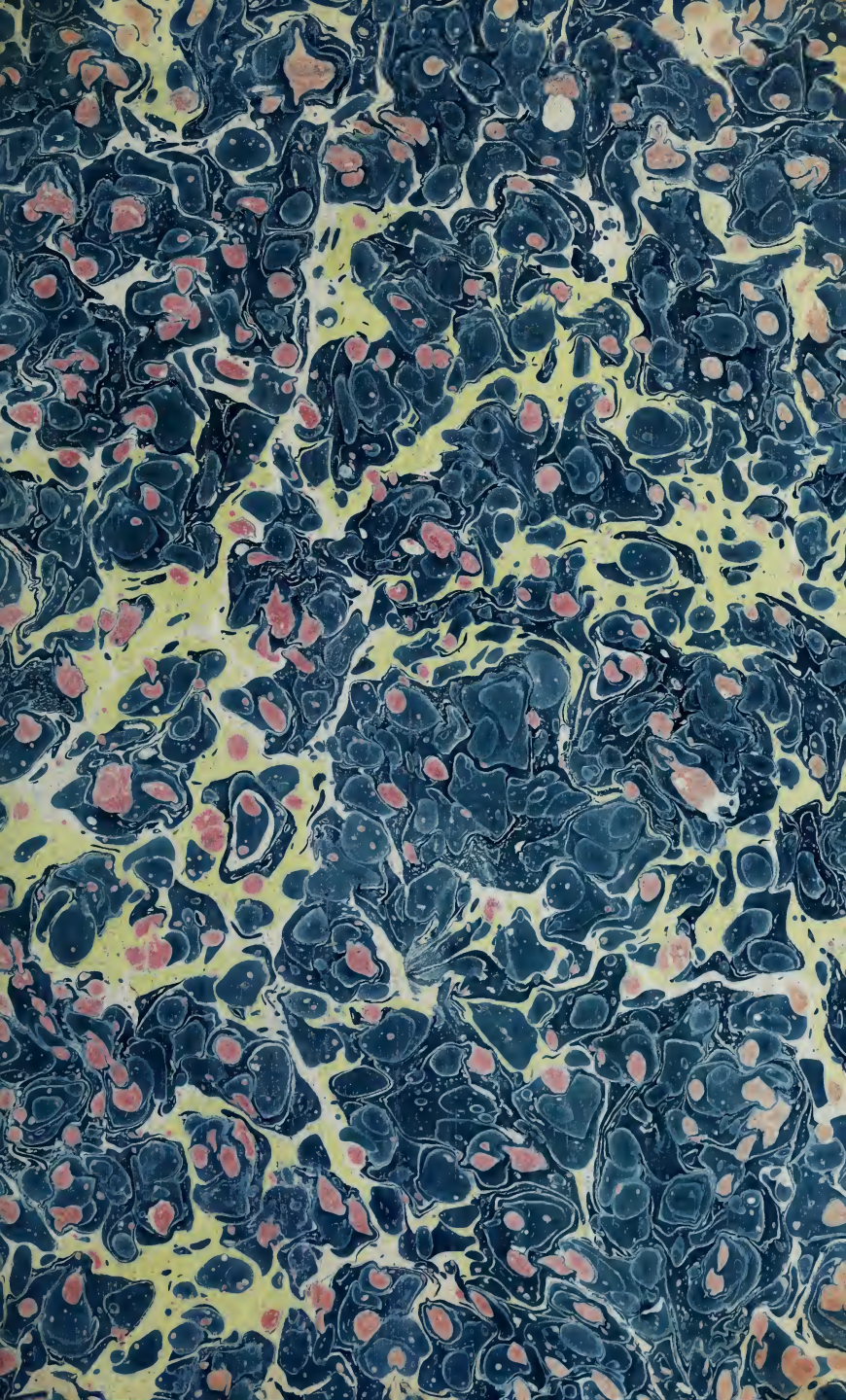

1. Vaticana Jur. Rom. fragmenta typ. m. ephem. quae Them. nomine public. editores. Parisiis 1823

2. Theodosiani Codicis genuini fragm. edid. W. F. Clossius Tubing. 1824.

VATICANA

JURIS ROMANI

FRAGMENTA,

ROMÆ NUPER AB ANGELO MAIO DETECTA ET EDITA,

GALLICIS TYPIS MANDAVERUNT

EPHEMERIDUM QUÆ THEMIDIS NOMINE PUBLICANTUR,

EDITORES.

PARISIIS,

APUD FANJAT, NATU MAJOREM, BIBLIOPOLAM, VIA VULGO DICTA *Rue Christine*, n° 3.

DÉCEMBRE 1823.

Digitized by the Internet Archive
in 2014

https://archive.org/details/vaticanajurisrom00maia

LECTORI BENEVOLO.

TEXTUS juridicos gallicis typis edendos curavimus, qui præcipuum obtinent locum inter eos quos nuper detexit et edidit vir doctissimus Angelus Maïus, bibliothecæ Vaticanæ præfectus; cujus exemplum in hâc nostrâ editione omnino imitati sumus. — Cæterum, undè et quomodo hæc Ante-Justinianei juris fragmenta in lucem prodierint, et quænam iis, in palimpsesto, ubi latebant, accesserint, ipse docebit:

Palimpsestus vaticanus.

« Est in sinibus bibliothecae Vaticanae reconditus latinus codex membraneus, litteris partim quadratis, saeculi ferme octavi, praenotatus numero VMDCCLXVI, qui sanctorum Aegypti anachoretarum collationes auctore Cassiano continet. Exemplar initio hiat, qua de re in ipso bibliothecae syllabo admonemur: incipit nimirum in collatione quarta cap. XII, cuius tamen verba priora desunt: desinit autem in decima; quo fit ut codex quartam operis partem complectatur.

« Quin hic codex e bibliotheca Bobiensi ad nos venerit, dubitare non licet, quamquam eius monasterii non habet inscriptionem, propterea quod priora folia, ut dixi, amisit. Re autem vera *Pa-*

trum collationes recensentur in vetere bibliothecae Bobiensis catalogo, quem edidit Muratorius (1). Tum forma, et stemma, et ornatus, et reliquorum Bobiensium proximus comitatus, Bobiensem patriam undique clamant. Quae res eo fit evidentior, quod reliquiae, ibidem cum antiquiore iure latentes, corporis Theodosiani (de quibus infra loquendum erit), eadem manu scribi videntur, qua pars fragmentorum Taurinensium eiusdem corporis, quorum membranas de Bobiensi coenobio translatas fuisse novimus.

« Constat codex chartis omnino centum, quarum tres supra quadraginta, ante scriptum ibi Cassianum, purae erant : reliquae ad id genus membranarum pertinent, quae antiquissimis temporibus scriptae, mox vastitati addictae fuerunt, ita ut, priore argumento eluto, novum acceperint.—Quae purae erant membranae, eas monachus scriptor formae oblongae fieri curavit : deficientibus autem puris, tres codices civilis iuris discerpsit, iisque, dilutis ac pro sua praesenti necessitate circumcisis et complicatis, abusus est. Quae res, quia paulo longiorem postulat orationem, particulatim a me dicetur.

(1) Antiq. Ital. med. aev., T. III. p. 819.

« Tria, ut dixi, fuerunt iuris volumina, quibus manus exitiosas Bobiensis librarius attulit, quum Patrum collationes scriberet. Primum est volumen inediti eius operis quod nunc in lucem profertur: codex nimirum quadratus olim, grandiorisque modi, ita ut singulae paginae versus XXXII, eosque praelongos, complectantur. Ex hoc amplissimo codice membranas multas ad suos usus vocavit is qui Cassiani opus descripsit: quas nimirum membranas non solum lauit, ob rescribendum, verum eas scidit, nempe ex singulis foliis paribus plura fecit, par unum videlicet, simplexque unum: hic enim erat modulus ad novum librum oblongum accommodatior. Porro haec incisorum foliorum frusta partim in novo codice, quamquam satis perturbata, adsuta fuerunt; quae nunc denuo ad suas sedes retracta iuxtaque posita coalescunt, ita ut ipsa litterarum elementa cultro olim dissecta, nunc rursus coeant atque in integritatem suam vindicentur. Multa pars tamen incisorum foliorum in codice non est retenta: cuius mali culpam fortuna sustinet; eoque maiorem, quod, his fragmentis exceptis, moles reliqua immensi fortasse operis universum ius complectentis, in Bobiensibus forulis extabuisse videtur. Interim quam in manibus habeo partem

De palimpsesti ea parte in qua sunt reliquiae ineditae iuris.

operis diligenti studio expoliendam sarciendamque curavi, dedique operam ut liber meus imaginem veluti restituti codicis exhiberet: paginarum scilicet notas adscripsi, versiculos adnumeravi, lineaque suspensa distinxi: foliorum vero incisionem, ubi scilicet nunc vulnus coit, duplici linea designavi; triplici autem transitiones ad aliam paginam; punctis denique materiae defectum.

De ratione partium ordinandarum.

« Iam ob partes perturbatissimi operis recte ordinandas, qui labor edendorum palimpsestorum molestissimus est, usus in primis sum quaternionum notis, quarum aliquot in membranis superstites esse videbam, nempe VI. XV. XXVII. XXVIII. Igitur titulum *ex empto et vendito* primum posui, quia in VI quaternione est: mox titulum *de usufructu*, qui est in quaternione XV, secundum feci. Titulum vero *de re uxoria ac dotibus* statim certa auctoritate subtexui, quia prius eius folium cum folio extremo *de usufructu* cohaeret. Exin scripsi titulum *de excusatione*, qui est in quaternione XXVII, bonum sane fragmentum, quia superest quaternio integer, dempto sesquifolio, seu paginis duabus et totidem aliarum dimidiis partibus. Exin collocandi fuerunt tituli *quando donator* etc. et *de donationibus*

ad legem Cinciam, quorum uterque in quaternione XXVIIII scribitur, praeclarum rursus fragmentum et adhuc paulo maius, quia quaternio nonnisi quatuor paginarum dimidias partes desiderat. Fragmentum denique *de cognitoribus et procuratoribus*, quod nulla nota numerali insignitur, extremum collocavi. — En autem ordinatarum paginarum imaginem. Signum ⌣ foliorum parium cohaerentiam indicat; signum || foliorum abscissorum redintegratam continuitatem; asteriscus denique folia mutila.

Q. VI. pag. 60. b. a. ⌣61. b. * a. *	) Ex empto et ven-	
(Q. VII. 58. b. a. ⌣63. b. * a. *	) dito.	
Q. XV. 88. b. a.‖87. b. a.⌣85. b. a.	) De usufructu.	
98. b. * a. * ⌣98. aa. * bb. *	)	
(Q. XVI? (96. a. b.‖95. a. b.⌣91. a. b.	) De usufructu.	
(Q. XVII?) 99. b. * a. *	) *Item* de re uxo-	
	) ria ac dotibus.	
Q. XXVII. 82. a. b. ⌣89. a. b.‖84. b. a.	)	
97. a. b.‖92. b. a.⌣90. a. b.	) De excusatione.	
.....100. b. * a. *	)	
94. b. * a. * ⌣93. b. a.	)	
Q. XXVIIII. 21. b. a‖86. b. a.⌣20. b. a.	) Quando dona-	
23. b. * a. * ⌣18. b. a.	) tor intellegatur	
19. a. b. ⌣22. a. * b. *	) revocasse volun-	
17. b. a.‖85. a. b.⌣24. b. a.	) tatem. *Item* de	
	) donationibus ad	
	) legem Cinciam.	
(Q. XXV.) 62. b. a. ⌣59. b. * a *	) De cognitoribus	
	) et procuratori-	
	) bus.	

« Sunt igitur partes quaternionum octo; paginae autem quinquaginta sex; quarum viginti mutilae; integrae triginta sex.

De aetate et natura iuridici huius operis.

« Sequitur ut vestigem quodnam genus iuridici operis in his membranis supersit, quaeque eius aetas esse videatur. Ad hanc quod attinet, quando quidem, in tam copiosis reliquiis, nulla mentio est Theodosiani codicis vel pandectarum Iustiniani, nullusque auctor vel Caesar Valentiniano seniore posterior commemoratur; quum tamen Gregorianus et Hermogenianus codices haud semel laudentur; mihi satis exploratum videtur, aetatem huius operis incidere in illud tempus quod ab Hermogeniani codicis editione ad Theodosiani collectionem excurrit. Certe legum quae in Vaticanis fragmentis occurrunt, recentissima omnium est [1] quae datur anno sexto Valentiniani senioris, Christi videlicet CCCLXVIIII. —De operis autem genere, quis non meminit, quot ante Iustinianum commemorentur digesta seu pandectae quas magni nominis homines ob iuvanda discentium studia confecerant? Praeter quam quod ipse Theodosius de pandectis instruendis cogitavisse videtur. Nam per solas prin-

1. Tit. ex empt. et vend., p. 12.

cipum constitutiones in eius codice conglobatas atque breviatas, qui fieri potuit, ut universae iuris scientiae satis esset consultum, qui tamen regiarum curarum scopus fuit? —Vaticanarum igitur pandectarum (si fas ita loqui) corpus publicane an privata auctoritate conditum est? Res habere videtur diuturnam et gravem deliberationem: ego autem suspenso heic pede incedo, necubi forte incautior, quamvis in planissimo campo veritatis offendam. Ceteroqui opus ab auctore ethnico scriptum videtur. Illud vero statim legentibus patet, Vaticana fragmenta in eo differre a pandectis Justinianeis, quod hae doctrinas tantum prudentium continent, constitutionibus principum codici reservatis; Vaticani autem operis scriptor responsa prudentium legibus principum interponit. In eo rursus discordia est, quod quum in codice Justinianeo constitutiones tituli eiusdem ex ordine temporis disponantur, noster anonymus nullam temporis rationem sequitur. —Porro haec Vaticana collectio inedita, ut dixi est: quamquam aliquot eius particulae, ut admonitiones meae plerumque docent, cum edito iure congruunt: quippe quae ex iisdem prudentium veterum legumque fontibus manant. Haud tamen semel quae in editis contractiora erant vel inter-

polata, ea nunc in Vaticanis foliis vel puriora leguntur vel integriora. Neque idcirco singulas accessiones lectoribus heic adnumerare in animo est, etsi, ut spero, permultae sunt in prisco iure lacunae, aut vexati loci, aut controversiae, quibus iam integritas novumque lumen accedet. Utique illa pars commentarii *ad legem Cinciam* in primis iucunda erit, quia de tam celebri plebiscito nihil propemodum in iure edito superest.

De codicis palaeographia.

« Post ventilatam de operis aetate probabilem opinionem, quaerendum superest quonam circiter saeculo ipsa codicis scriptura exarata videatur. Atque in primis ne opiner eandem esse aetatem operis quae codicis Vaticani, scholia obstare videntur, quibus margo interspersus est: perquam enim raro accidit ut scriptum aliquod eodem quo gignitur tempore scholiis inlustretur. Neque tamen scholiorum scriptura, licet valde rudis et inclinata, sequiorem arguit aetatem: qua super re cum satis alibi disserui [1], tum certiores omnino nos facit subscriptio illa in S. Hilarii codice basilicae Vaticanae, quae ut commode cum Symmachianae scripturae specimine coniungeretur, operam dedi. Ceteroqui nihil obstat quin

1 Praef. ad Cic. de Rep. et ad Fronton.

textus ipsius scriptura quinti vel sexti saeculi esse dicatur : praesertim quia parum est credibile Vaticanas has pandectas, magnae, ut videtur, molis et sumptus atque laboris, scribi adhuc consuevisse postquam Caesar Iustinianus ceteris omnibus ante se iuris corporibus vim auctoritatemque publicam abrogaverat. Atque haud scio an siglorum quoque tanta copia, quae codicem totum occupat, ante Justinianeae aetatis indicium sit : quia videlicet Iustinianus propter saepe inductas antinomias vetuit per siglorum captiones et compendiosa aenigmata suae certe collectionis textum conscribi. Omnino qui hunc codicem Vaticanum cum Caii codice Veronensi conferent, valde similia scripturae genera esse cognoscent, tum ipsa specie litterarum, tum etiam siglorum numero : nisi forte paulo concinnior Vaticanorum apicum elegantia est.

« Hactenus de illa palimpsesti parte, quae ius ineditum continet; de qua prius quam sileo, id quoque gratus commemorabo, quod dum has reliquias, triennio ante a me detectas atque exscriptas, hoc demum anno imprimendas typis curarem, percommode accidit, ut in bibliotheca Vaticana studiorum suorum causa versaretur vir cl. Fridericus Bluhmius, Hamburgensis iuris con-

sultus, et in Halensi academia doctor; qui doctrinae exquisitae atque humanitatis eximiae iuvenis sponte se mihi adiutorem obtulit ad codicem iterum cum apographo meo conferendum, ad desperatos aliquot locos pervicacia vincendos, atque ad criticam mecum lucem, donec Romae versatus est, recentibus a praelo plagulis impertiendam.

De fragmentis codicis Theodosiani.

« Praeter has ineditas anonymi reliquias operis, alia quoque sunt eodem in palimpsesto fragmenta iuris, de quibus breviter dicendum est. Bobiensis nimirum scriptor folia quaedam admiscuit, ex antiquo codice grandis molis Theodosiano detracta, quae si forte fortuna ad priores libros pertinuissent, quorum nonnisi exilis epitome superest, praeclara esset inventi utilitas; (undecim quippe ampla folia sunt, quibus in palimpsesto complicatis librarius numerum spatio minore duplicavit.) Sed in cognitam partem incidunt.

De fragmento legis Burgundionum.

« In Bobiensi denique palimpsesto unicum quoque folium agglutinatum fuit ex ea quae inscribitur lex Burgundionum : invenustioris equidem, pro barbaricorum temporum more ; sed tamen tantae antiquitatis, ut ab ipsa operis aetate vix distare videatur. Id ego folium aegerrime om-

nium legi propter apices obscuratos atque demersos. Ceteroqui Bobiensis textus cum Ottoboniano, quem dedit Amadutius, collatus longe melior apparet, neque tot mendis, quot ille Ottobonianus, laborat. Desunt praeterea Bobiensi aliquot particulae, unde eorum confirmatur opinio, qui Burgundionum legem interpolatam existimaverunt. »

ADDITAMENTA ET EMENDATIONES.

Pag.
3. n. 1. v. 2. tuam *corr.* suam.
7. n. f. *Adde* : De alterius consulis omissione non infrequenti in subscriptionibus loquitur Zirardinius ad novell. p, 255. sqq.
8. v. 6. augustalis *corr.* amantissime. *Legesis Zirardinium ad novell. p.* 318. 498.
v. 8. memorabunt, *num pro* memorabant?
v. 20. *adde notam.* Cod. iust. IIII. 47. 2.
10. n. b. casum *passive pro* lapsum.
n. 1. Albae Piceni *mentio est etiam apud agrimensores, ed. Goes. p.* 120.
11. v. 23. debemus.
12. v. 7. *corr.* Treu. Acc. *Et in nota* Treueris Accepta.
14. v. 13. *lege* : transferri. Per do lego legatum et per.
15. v. 25. conts *corr.* const.

Pag.
n. d. ususfructus *fortasse pluraliter.*
18. v. 5. *lege ita* nec.
21. v. 6. *lege* usufructu.
23. v. 17. scribunt. *Cod. habet* scr. *Ergo* scribit, *ut in dig.*
24. v. 20. Poterit, *a capite versus.*
27. v. 4. *lege* facit. Sabinus.
v. 22. *lege* ususfructus.
28. v. 6. *lege* aegrotante seruo, infante cuius operae nullae sunt, vel defectae senectutis homine. Nam et si agrum non aremus *etc.*
v. 11. retineat *corr.* retineri.
v. 21. hinc *corr.* hoc nomine.
n. b. *Excidit* utar *incuria amanuensis.*
30. *Verus titulus in membranis est* de re uxoria ac dotibus.
32. v. 4. a fin. *verba* titulo de re uxoria *adduntur in cod. alia manu.*

33. v. 16. aestimauerit *corr.* existimauerit.
marg. p. 99. b. *Adde notam.* Sequentes paginae duae mutilae inscribuntur tantummodo *de re uxoria;* recte an secus non iudico.
37. n. 2. Modestinum *corr.* Ulpianum.
39. v. 23. intra. *Ita cod. sed corr.* ultra.
40. v. 16. *adde notam.* confer infra p. 54.
42. v. 14. *adde notam.* Eadem leguntur p. 54.
v. 16. *lege* iure testamento *sine virgula.*
43. v. 24. potiorem *corr.* potiores.
44. v. 23. praetoris *supple inclinatis litteris* tutelaris.
v. 25. mu *corr.* ho.
45. n. a. *Nempe* rescripserunt. *Nam p.* 84. *a. v.* 18. *legitur* rrrunt.
v. 26. *Dele duas virgulas,*
50. v. 15. aliis. *supple inclinatis litteris* rescripsit.
v. 18. rare prouincialis. *corr.* r a re prouinciali, sed.
v. 24. *supple inclin. litt.* Item an is qui se.
v. 25. nomi*nare possit quaeritur. Et* magis.
v. 27. eli*gere an uelit negare* se.
51. v. 1. nominare; *idque imperator noster Diodoto.*
v. 3. *Item. licet is qui* tutor.
v. 5. quod *corr.* tamen.
v. 14. *Supple in lacuna inclin. litt.* rescripto ad.
52. v. 8. *Supple* patro*na nepoti. Et confer p.* 54.
v. 16. non *corr.* nec.
53. n. d. solum *corr.* solius.
54. v. 22. propter. *Ita scripsi quia codex habet* pp. *Sed malim* praeter.
60. v. ult. *corr.* sollemnitate.
61. n. e. *cod. videtur habere* qs.
62. *Dele notam e.*
v. 9. *Supple inclin. litt.* igitur.
64. v. 25. quando *corr.* quam dele.
v. *penult. Dele* item.
70. v. 5. non dari *corr.* dari non.
v. 9. uideatur *corr.* an uideatur.
71. n. a. pro quo *corr.* pro quod, *ubi non est emendatum.*
n. b. *adde.* haec tamen ipsa scripta fuerant 1. manu, et mox immerito deleta.
73. schol. *lege* sub emptione . . sub . . . us.
76. n. b. in *corr.* ita.
77. v. 28. rescripti *corr.* resti*tui.*

ON TROUVE CHEZ LE MÊME LIBRAIRE :

Thémis ou Bibliothèque du Jurisconsulte ; publiée par MM. Blondeau, Demante et Du Caurroy, Professeurs à la Faculté de Droit de Paris; Jourdan, docteur en Droit, et Warnkoenig, Professeur à l'Université de Liége.

Ce recueil a commencé à paraître en 1819. — Depuis le mois de novembre 1822, et à partir du 5e volume, l'ouvrage est divisé en deux sections : l'une, consacrée à l'Histoire du Droit et à la Jurisprudence des Arrêts, est sous la direction exclusive de M. Blondeau; l'autre, consacrée à la Doctrine des Auteurs et à l'Enseignement du Droit, est sous la direction, également exclusive, de M. Du Caurroy. A chaque section se joint un Appendice ; l'Appendice de la 1re section renferme les nouvelles et annonces relatives à l'état de la science du Droit en pays étranger; celui de la 2e, est réservé aux annonces et nouvelles qui concernent particulièrement la France. Chaque feuille est marquée de l'initiale du nom de celui des Directeurs sous la surveillance de qui elle est publiée.

Une livraison de 3 ou 4 feuilles paraît à la fin de chaque mois, septembre et octobre exceptés; les dix livraisons publiées dans le cours de l'année judiciaire, forment un volume d'environ 36 feuilles.

Le prix de l'abonnement annuel, est de 12 fr. pour Paris, et de 13 fr. 80 c. par la poste, pour les départemens et pour les pays étrangers à l'égard desquels on n'affranchit que jusqu'aux frontières ; l'abonnement coûte 15 fr. 60 c., pour les pays étrangers à l'égard desquels on peut affranchir jusqu'à destination.

On s'abonne au Bureau de Rédaction de la Thémis, *rue Soufflot*, n° 2, *place Ste-Geneviève*, *à Paris*. Le prix de la souscription peut être adressé, franc de port, par la poste, en un mandat, soit sur la poste même, soit sur une personne quelconque domiciliée à Paris.

On peut, en outre, s'adresser pour faire prendre sa souscription, chez les directeurs des postes, et chez les principaux libraires de Paris, des départemens et de l'étranger, notamment à *Paris*, chez *M. Fanjat aîné, rue Christine*, n° 3, et à *Bonn-sur-le-Rhin*, chez *M. Marcus, libraire de l'Université*; qui l'un et l'autre se chargent de procurer tous les livres annoncés dans la *Thémis*.

Les quittances de l'administration auront toutes l'empreinte d'une griffe portant le mot *Thémis*, et les personnes qui auront souscrit ailleurs qu'au *Bureau*, voudront bien n'adresser leurs réclamations, s'il y a lieu, qu'au libraire ou au directeur de la poste, qu'elles auront chargé de souscrire, à moins que la quittance du Bureau même ne leur ait été transmise.

Toute la collection, depuis 1819 jusqu'au 1er novembre 1823, se vend 52 fr. 50 c., prise au Bureau de rédaction.

Juris civilis Ecloga quâ, cum Justinianeis Institutionibus, continentur Gaii Institutionum commentarii IV, Ulpiani Regularum liber singularis, Pauli Sententiarum libri V, et breviora quædam veteris prudentiæ monumenta. — Paris, 1822.

IMPRIMERIE DE E. POCHARD,
RUE DU POT-DE-FER-ST.-SULPICE, N° 14.

EX EMPTO ET UENDITO [1].

. . . *Qui a muliere*‖ sine tutoris auctoritate sciens P. 60. b.
rem mancipi emit, uel falso tutore auctore, | quem sciit non esse, non uidetur bona fide emisse : itaque et ueteres putant, et Sabi|nus et Cassius scribunt. Labeo quidem putabat nec pro emptore eum possidere sed | pro possessore. Proculus et Celsus pro emptore, quod est uerius; nam et fructus suos fa|cit, quia scilicet uoluntate dominae percipit : et mulier sine tutoris auctorita|te possessionem alienare potest. Iulianus propter Rutilianam constitutionem [2] eum qui pretium mu|lieri dedisset, etiam usucapere; et si ante usucapionem offerat mulier pecu|niam, desinere eum usucapere. |

P. [a] lib. III. R. [b] Usurae [c] uenditori post traditam possessionem arbitrio iudicis praestantur | ; ante traditam autem possessionem emptori quoque fructus rei uice mutua praeberi nec|esse est : in neutro mora considerabitur. |

Uenditor qui legem commissoriam exercere noluit, ob residuum | pretium [d] iudicio uenditi recte agit; quo secuto, legi renuntiatum uidetur. |

a Nempe *Papinianus*, ut uidetur. *b* Scilicet *responsorum*. Et quidem infra scribitur *Pap. res.* *c* Cod. *usure.* *d* *ptium*, et alibi *pces*, *interptatio*, ubique scilicet subintellecto *præ* non *pre*; quæ tamen erant corrigenda.

1 Confer dig. XVIII. 1, inst. III. 24, Paul. II. 17, leg. Burg. XXXV.

2 Caius inst. IIII. 35 : *quæ species actionis appellatur Rutiliana, quia a prætore Publio Rutilio, qui et bonorum uenditionem introduxisse dicitur, comparata est.*

Qui die transacto legem commissoriam exercere noluit, postea uaria|re non potest [1].

Pap. lib. III. Res. [a] Aede [b] sacra terrae [c] motu diruta, locus aedificii | non est profanus, et ideo ueniri [d] non potest [2]. |

Mulier seruam ea lege uendidit, ut si redisset [e] in eam ciuitatem unde placuit | exportari, manus iniectio esset. Manente uinculo seruitutis [3], si redierit, | quae uendidit manum iniciet, et ex iure concesso mancipium adducet. Post manumissionem autem | si redierit, in perpetuam seruitutem sub eadem lege publice *f* distrahet | quae uendidit. Si manum iniecerit non liberatae, mancipium retinere poterit ac | manumittere. Adimi quippe libertatem, et publice [g] uenditionem ita fieri placuit, | ut propter pericula uenditores quaeuis [h] metuentes, seruis suis offensam uel duritiam [4] | possint [i] paenitendo [k] remittere. |

*Quo*minus possessio rei uenditae tradatur empti [l] iudicio, decem annorum | praescriptione non inpeditur. |

Euictione circa [m] dolum emptoris et iudicis iniuriam secuta, duplum | ex empti iudicio secundum legem contractus praestabitur. |

Creditor a [n] debitore pignus recte emit, siue in exordio contractus ita conue|nit, siue postea. Nec in-

a Verba *Pap. lib. III. res.* (non *resp.*) scribuntur litteris minoribus inclinatis. *b* Cod. *aedes.* Ita apud Frontonem ed. rom. p. 232 *colas synonym.* pro *cola synonym.*; et in codice concil. chalc. *patisse* pro *pati se.* *c* Cod. *terre.* *d* Ita cod. Sane et in Pii rescripto dig. I. 6. 2. legitur *ueniri*; etsi nonnulli editores praue dederunt *uenire.* *e* Cod. *redisse.* *f* Cod. *publicæ.* *g* Cod. *publicæ.* *h* Cod. *q. u.* superimpositis lienolis. *i* Cod. *possum.* *k* Cod. *penitendo.* *l* Cod. *emptio.* *m* Videtur emendandum *citra.* *n* Cod. *ad*, sed *d* uidetur deleta.

1 Hunc Papiniani locum refert Ulpianus dig. XVIII. 3. 4. §. 2.

2 Extat dig. XVIII. I. 73.

3 Cf. cod. iust. IIII. 55. 3.

4 Cf. dig. I. 6. 2. XLVIII. I. ff. 27.

certi pretii uenditio uidebitur, si conuenerit ut pecu-
nia fae|noris non soluta creditor iure empti [a] domi-
32 nium retineat, cum sortis et | usurarum quantitas ad
diem soluendae pecuniae praestitutam certa sit. ||| P. 60. a.

Iniquam sententiam euictae rei periculum uenditoris non spectare placuit, neque stipula|tionem auctoritatis conmittere. |

Conuenit ad diem pretio non soluto uenditori alterum tantum praestari : quod usu|rarum centensimam
5 excedit, in fraudem iuris uidetur additum. | Diuersa causa est commissoriae legis, cum in ea specie non faenus inlicitum | exerceatur, sed lex contractus non inprobabilis dicatur. |

Ante pretium solutum dominii quaestione mota, pretium emptor restituere | non cogetur, tametsi maximi [b] fideiussores euictionis offerantur, cum [c] ignorans | possidere [d] coeperit. Nam ususcapio frustra con-
10 plebitur anticipata lite, nec | oportet euictionis securitatem praestari, cum in ipso contractus limine dolmini [e] periculum immineat. |

Uenditor [1] si per conlusionem imaginarium colonum emptoris deci|piendi causa subposuit, ex empto tenebitur. Nec idcirco recte defenditur, si quo | facilius excogitatam fraudem retineret *f*, colonum et quin-
15 que an|norum mercedes in fidem suam recipiat : alioquin si bona fide locauit, | suspectus non erit.

Lege uenditionis inempto praedio facto, | fructus interea perceptos iudicio uenditi restitui placuit, quoniam

a Cod. *emptio;* sed *o* deinde expuncta fuit. *b* Ita cod. *c Cum* superadditur. *d* Ante *possidere* scribitur *pata* (tum delctur) post rasuram nidelicet, sub qua prior extitit pars deleti uocabuli, ut uidetur *antici*, nempe *anticipata*. *e* Ita cod. pro *dominii*. *f*. Ita cod.

1 Hic locus usque ad *in fidem tuam recipiat* extat, pau-

cis uariatis, in dig. XVIIII. I. 49. ex epitomis Hermogeniani.

eo iure contractum | in exordio uidetur : sicuti in pecunia quanto minoris uenierit, ad diem pretio | non soluto. Cui non est contrarium iudicium ab aedilibus in factum de reciperando | pretio, mancipio [a] redditur, quia displicuisse proponitur; quod non erit necessarium si eadem | lege [b] contractum hostendatur [c].

Fructus pendentes [1], etsi maturi fuerunt, si eos uenditor post uenditionem | ante diem soluendi pretii percepit, emptori restituendos esse conuenit, si non | aliud inter contrahentes placuit. |

Uino mutato [2], periculum emptorem spectat, quamuis ante diem pretii sol|uendi uel condicione [d] emptionis inpleta id euenerit. Quod si mille amphoras | certo pretio, corpore non demonstrato uini uendidit, nullum empltoris interea periculum erit. |

Euictis agris [e], quanti emptoris interest, iudicio empti lis aestimatur. Quod si ab ini|tio conuenit, ut uenditor pretium restitueret, usurae quoque post euictionem praestabuntur, | quamuis emptor post dominii litem inchoatum *f* fructum aduersario resti|tuat. Nam incommodum medii temporis damnum emptoris est. |||

. . . . . .

P. 61. b. secundum ius in faci . . . . . .

res inquietari sed actione fidu . . . . . .

Ualeriano III. et *Gallieno II. conss.* (255) . . . . . .

Gallienus Aug. . . . . .

pupillorum a credito . . . . . .

cari nullo possunt. Si igitur abs . . . . . .

a Num pro *mancipi?* *b* Cod. *legem.* *c* Ita cod. heic et alibi. *d* Ita cod. Nisi forte dicendum est *condicionem*, et mox *inpletam.* *e* Cod. *agnis.* *f* Ita cod., non *inchoatam.*

1 Cf. dig. XVIIII. 1. 13. ff. — 2 Cf. cod. iust. IIII. 49. 12. 10, cod. iust. IIII. 49. 13.

nita contra uenditionem a cr . . . . . .
qui inquietari te in possess . . . . . *Seculari*
II. et Donato conss. (260) . . . . . .
per Iulium [a] in Ofilium spe. . . . . .
auxilium non potest denegar*i* . . . . . *pe-*
cuniam creditoribus s . . . . . .
habere non potuit in poss. . . . . .
et usurarum, quia in commun . . . . . .
kal. iuliis. Uimina*ci* . . . . . .
Gallienus Au*g* . . . . . .
nandae non sunt. Aditus ita*que praeses prouinciae*. . .
cedente e iussione [b] qui . . . . . .
P P. [c] VIIII, kal. nou. Pa*tauii*. . . . . .
Diocletianus et Max*imianus*. . . . . .
cessationem collation. . . . . .
uera fide conparasti et uen [d] . . . . . .
facta conuelli non d . . . . . .
Diocletianus et Aurel*ius Maximianus*. . . *uio-*
lentia ignis qui nunc per poc . . . . . .
tam dicas si uendition . . . . . .
te non adstringet. PP. . . . . .
Diocletianus Claudia . . . . . .
emptori indemnita . . . . . .
possessionem uenditam esse coe. . . . . .
ex qualitate rei perdoc. . . . . *Diocletiano*
II. et Aristobo*lo* conss. (285) ‖ . . . . . .
. . . tico possessionem pa- P. 61. a.
. . *a*b aliquo directi iuris emp-
tore . . . *Gallieno* V. et Faustino conss. (262)
. . *n*ecessitatibus urguentibus pater

a Cod. *per iulm*, cum lineola super *u*, ita ut esset *uen* aut *uel*. *b* Num scribendum *eius iussione? ius* enim unum fortasse ab altero absorbetur. *c* Nempe *proposita*. *d* Cod. *u* linea superposita. Ergo *uen* aut *uel*.

. . *a*iuis parentibus placuit
. . . familia longa aetate
. . . e PF. [a] urbi. uc. PP. II. kal.
. . . conss.
. . . m Fortunatum militem
. . . e controuersia moueri consti-
. . *i*pso Aug. III. consule.
. . . uendendarum possessionum
. . . i neque alienare eas, neque
. . *A*gricola et Clementino conss. (230)
. . *S*abiniani non oportuit post interpo-
. . . cari praeponere igitur procurator
. . . rationis meae possessiones
. . . ium nec emptor ignora-
. . *o*rdine audietur. PP. kal.
. . . [b]
. . *p*osita in possessione fuisti
. . . iectus inueniris, is erit
. . . uc. pro sua aequitate ad effec-
tum . . *Au*reliano [1] et Basso conss. (271)
*kari*ssime nobis. Tenes tu quidem
*iucun*dissime et lites dirimis
. . . um statutis tuis non cu-
. . . e incipient discedere
. . . uersum euentum sae-
. . . litigabatur insidunt par-
. . . u et interpretationem diuersam
. . . est non censui quasi uero in ea * ‖
*Q. VI. . . . . .

a Praefecto? *b* Pars huius uersus scriptura uacat.

1 Hinc confirmatur primum Aureliani augusti consulatum. hunc esse, non secundum,

aditus conpetens iudex [a], considerato tutelae iudicio, P. 58. b.
eam curabit ferre sententiam, | quam agnitam legibus
esse prouiderit. PP. IIII. kal. sept. Constantino et Li-
cinio | Augg. II. conss. (312.)

Augg. et Caess. Rutiliae Primae. Inge|nuos proge-
nitos seruitutis adfligi dispendiis minime oportere etiam
nostri tem|poris tranquillitate sancitur : nec sub obten-
tu initae uenditionis inlicite [b] | decet ingenuitatem in-
fringi. Quare iudicem conpetentem adire par est, qui
in libe|rali causa ea faciet conpleri quae in huiuscemo-
di contentionibus ordinari consuerunt, secundum | iu-
diciariam disciplinam partibus audientiam praebiturus.
PP. idib. aug. Romae | Constantino et Licinio Augg.
IIII. conss. (315). |

Augg. et Caess. Fl. Aprillae. Cum profitearis te cer-
ta quantitate mancipium ex san|guine [1] conparasse,
cuius pretium te exsoluisse dicis et instrumentis esse
firma|tum; hoc a nobis iam olim praescribtum est.
Quod si uoluerit liberum suum legitimum [c] recipera-
re, | tunc in eius locum mancipium domino daret, aut
pretium quo ualuisset numeraret. Etiam nunc si | a suis
parentibus certo pretio conparasti, ius dominii te pos-
sidere existimamus. | Nullum autem ex gentilibus [2] li-
berum adprobari licet. Suscripta [d] xii. kal. augg. [e] |
Constantino Aug. III. conss. *f* (313) |

Aug. et Caess. Nulla uerecundiae uel quietis mo-

a Similis locutio ex. gr. cod. iust. V. 25. 4. VII. 21. 1. *b* Cod. *inlicitæ*, quæ lectio ferri poterat. *c* *Legitimum* superadditur. *d* Ita cod. et sic etiam interdum in uetustiss. cod. concil. chalc. *e* Ita cod. quæ lectio ferri potest propter pluratiuum numerum. *f* Ita cum duplici *s* heic et alibi, etsi unus consul nominetur.

1 Intellige infantem recens natum, aut filium a patre distractum. Confer autem cod. iust. IIII. 43. 2.

2 Nempe barbaris.

ra uel quolibet interuallo cunc|tandi passim, nunc singuli, modo populi, proruentes in nostros inobtutus [a], | sic uniformes [b] querellas idem [c] fere sermocinationibus uolutarunt, ut nec | interpellantium credulitati ualeret occurri, nec allegationum qualitas dis|parari, Parens karissime atque augustalis [d]. Pari [e] siquidem exemplo uociferationibus consules, multitudi|nes memorabunt, non iuste *f* res suas esse diuenditas; aliis possidentibus se fis|calia luere : frequenti denique obsecratione delata remedium cupiuerunt. | His sumus ualde permoti, uerentes, ne alicuius calliditatibus aduersabili emo|lumento persuasi res suas uenderent sine censu [1], ac post subsidia nostrae man|suetudinis precarentur *g*; itaque uersutiis calliditatis | commenta miscentibus dum insuarum [h] fallentium non suspicamur ar|cana pro innocentiae nostrae natura ceteros aestimantes detrimento | census nocentis leuaremus. Has fraudes, hos dolos, istas argutias [i] | lege prohibemus [2], constitutione sex ludis [k] : et idcirco iustae prouidentiae consul|ta deliberatione sancimus ut omnino qui

a Ita euidenter codex. Sed cod. theod. VIIII. 40. 17 *oblutus*. *b* Ita cod. 2. manu; at 1. *uniformem*. *c* Corr. *iisdem*. *d* Cod. *p. k. alq. a. a.* Porro *a. a* apud Probum ita explicatur. *e* Cod. *paris*, errore credo dictata audientis, ob sequentem *s*. Ita p. 2. *ædes sacra* pro *æde sacra*. *f* Cod. *iustæ*. *g* Cod. *praecarentur* cum explicata diphthongo. *h* Ita euidenter codex. Num pro *insidiarum?* Sed enim *insuasum* apud Plautum truc. II. 2. 16 est *fumidum* uel *obscurum*. Confer Festum uoc. *insuasum* et *suasum*. An igitur etymologia τοῦ *insuasum* diuersa est ab ea quam tradit postremo loco Festus; ita ut *insuasum* sit ab *insua? i* Cod. *argutitas*. Tum ibidem altera *t* expuncta. *k* Ita euidenter cod. Videtur autem corrigendum *excludimus;* nisi quis mauult *constitutiones ex ludis*.

1 Cf. dig. L. 15, cod. theod. XI. 3. XIII. 10, et iust. XI. 57.

2 Hanc fortasse legem respicit Nazarius in fine panegyrici Constantino dicti : *nouæ leges regendis moribus et frangendis uitiis constitutæ. Veterum calumniosæ ambages recisæ captandæ simplicitatis laqueos perdiderunt* etc.

conparat, rei conparatae ius cognos|cat et censum : neque liceat alicui rem sine censu conparare uel uendere. In|spectio autem publice [a] uel fiscalis esse debebit hac lege, ut si aliquid sine censu ue|nierit, et post ab aliquo deferretur [b], uenditor quidem possessionem, conparator uero id quod dedit pre|tium fisco uindicante deperdat. Id etiam uolumus omnibus intimari, nos|trae clementiae placuisse, neminem debere ad uenditionem rei cuiusli|bet adfectare et accedere nisi eo tempore, quom [c] inter uenditorem et emptorem| contractus sollemniter explicatur, certa et uera proprietas [d] uicinis praesentibus de|monstretur; usque eo legis istius cautione currente, ut etiamsi subsellia, uel,| ut uulgo aiunt, scamna [e], uendantur, hostendendae proprietatis probatio | conpletur. Hinc *f* etenim iurgia multa nascuntur, hinc proprietatis iura te|merantur, hinc dominiis uetustissimis molestia conparatur, cum caecitate | praepropera, et rei inquisitio*ne g* neclecta [h], luce ueritatis omissa, nec perpetuitate | cogitata dominii, iuris ratione postposita, ad rei conparationem accedunt, | omissis omnibus, dissimulatis adque neclectis, id properant adque festinant | ut quo quo modo cuniculis nescio quibus inter emptorem et uenditorem sollemnia cele|brentur : cum longe sit melius, sicuti diximus, ut lucem ueritatis, fidei | testimonio, publica uoce, subclamationibus populi, idoneus uenditor | adprobet [i], quo sic felix conparator

p. 58. a.

a Cod. *publicæ*. *b* Malim *deferetur*. *c* Ita cod. *quom*, lineola superposita. *Qom* quidem apud Petrum diac. significat *quomodo*. Ego heic malim *quo*. *d* Cod. *propriaetas*, haud semel, sel non semper. *e* Notemus uerbum illa aetate subrusticum, quum tamen sit classicum. *f* Cod. *hunc*, sed paulo post *hinc*. *g*. Cod. *inquisitio*, absorpto *ne* a sequente simili. *h* Ita cod. *i* Cod. *adprobetur*. Nempe pro *ur* est in codice de more apex quidam curuus. Hanc si lectionem retines, dic supra *luce* pro *lucem*.

adque securus aeuo diuturno persistat; quod pro quiete | totius successionis eloquimur, ne forte aliquis uenditor suum esse dicat quod | esse constat alienum. Ita conparator, malo uenditore deterior, incautus et | credulus, cum testificantibus uicinis omnia debeat quaerere, ab uniuersorum | disquisitione dissimulet, quoniam sic oporteat agere ut nec illud debeat requiri quod ex iu|re dicitur si a domino [a] res uendita sit. Ita ergo uenditionum omnium est tractan|da sollemnitas, ut fallax illa et fraudulenta uenditio paenitus sepulta | depereat. Cui legi deinceps cuncti parere debebunt, ut omnia diligenti | circumspectione quaesita per uniuersas successiones tuto decurrant; neque | aliquem ex inprouidentia casum [b] malignae captiones obruant [c]. Dat. [d] IIII. | kal. sept. ap. FF. [e] ad correctorem Piceni Aquileia. Accepta XIIII. kal. oct. | Albae [1]. Constantino Aug. III. conss. (313). |

Augg. et Caess. Basso. Ualentinus perfidiam et [f] maxime queritur quia de | illo [g] a tutore processit, a quo aliquid in fortunas suas perniciossissimum profi|cisci minime omnium decebat. Exuperantius. uc. si tantum auun|culus Ualentino esset, nequaquam in Ualentinum peccare deberet, qui non ||

. . . . . .

P. 63. b. uidelicet acta non donum quam. . . . . .
fiduciam sibi esse seruatam. . . . . .
obnoxia conparator acced. . . . . .
num proinde posthac saltim. . . . . .

[a] Cod. *si ad omnino.* [b] Dic *casuum*, uel *casu.* [c] Cod. uidetur *orrcant.* [d] Scilicet *data.* [e] Num explicandum *apud fiscum frumentarium?* [f] Num *eo?* [g] Ita cod.

1 Albae nominatim Piceni u- nus fortasse hactenus memine- rat Procopius goth. II. 7.

fraudesque talia dissemina . . . . . .
centur nullus aditus fictis. . . . . .
dolis relinquatur ingenui . . , ...
ad prouincialium preces dudum [a] est con. . . . . .
satis facere uel nollent pub . . . . . .
summa releuaret iam nunc i. . . . . *per-*
spicue lege sancire ut quaecumque . . . . . .
fiscalibus debitis luxu ac ne*quitia*. . . . . .
fundis atque mancipiis uel in quibus. . . . . .
auctore uendantur et ut perpetu . . . . . .
cem sub hastae sollemni*tate* . . . . . .
in his utitur uenditoris quae ob d . . . . . , ...
gi uel permissu iudicum distr. . . . . .
emolumenta malle quam debita . . . . . .
penes perditos maneant sib . . . . . .
nere contractuum tergiuersationum . . . . . .
iuterpretationis iusidias pertimes . . . . . .
talis accesserit ignauorum . . . . . .
dixit [b] umquam quo fisco facta uenditio est . . . . . .
hiis quae contra utilitatem prouision . . . . . .
magisque obreptiui praerogati . . . . . .
latur cum haec sit commissa se c . . . . . .
adque luxuriam ferre debem . . . . . .
lucana saepius uina rede . . . . . .
per somnum et gulam atque la*sciuiam* . . . . . .
alienare uelle nec posse defendi . . . . . .
mus est ita status debet esse fe . . . . . .
concedit qui et in satisfactio ‖ . . . . . .
. . . nitas, nisi forsitan hi copiam P. 65. a.
. . . que repetendi cum in praeteritum

a Ita emendatur in cod. quum prius fuisset *dedum*. *b* In cod. est tantum *d*, linea traiecta qua nota significatur alibi *dixit*, tum etiam *diuus* aut *deus*. Tamen heic dubitabam num potius linea traiecta fuerit ob delendam litteram.

. . . uis omnium rerum multis ex
. . . do aliquid eorum pro fiscalibus debi-
tis . *facul*tas in omnem intercipiatur aetatem
. . . o res obnoxiae necessitatibus
. . . pius respexere leges, quia paren-
. . . ut desidia mereri posse secre-
. . . IIII. id. nou. Treu. acc. [a]
. . *Ualentiniano* nobilissimo puero et Uictore conss. (369)
. . . P [b] R. PU. Lug. prim. [c] Modesto et Ha-
rintheo conss. (372.)
. . . bus tantum praedii rustici sit interdicta
. . . nullum debitum doceatur haec
. . . supplicans Eugrafius memo-
. . . ad speciem fuerit ementitum
, . . a res gesta probatur, ut precibus continetur
. . . fuisse suggerit, Fauste karissime, aes-
tima . . rem sit an in rem eius uersum
. . . si res minori profuisse potuerit
. . .
. . *emp*tio et uenditio bonae fidei auctori-
. . . plic. memorant raptis adque
. . . t terroris iniectum ut ei casula
. . . scinderet uitesque inspectori
. , . bonam fidem gestam in possessionis
. . *a*uxilium iure congruum ita faciat
. . . a aestimet. Dat. prid. non.
. . .
. . . te patris ut Maximus adserit
. . . conparata omnium heredum conmu-
. . . suam quoque consortes obtineant |||

a Nempe *Treueris accepta.* *b* Pro *P* uideor mihi uidere reliquias litterae *R.* Sed quid significarent heic duae *R?* *c* Nempe *praesidi prouinciae lugdunensis primae*, ad quem datur lex Constantini cod. theod. XI, 3, 1.

DE USU FRUCTU.

8. b. Diocletianus et Ma‖x. Constantius Tannoniae Iu- P. 87. b.
liae. Usum fructum locari | et uenundari posse a | f|ructuario, nulli dubium est. Proinde, si uendente filio tuo | possessionem, etiam tu cer‖o | pretio usu fructu proprio cessisti, quem testamento mariti tui relictum | esse proponis [1], quandoquidem em|p|torem contractus fidem commemores minime custodire, aditus | Aelius Dionisius [a]. uc. amicus ‖ noster [b] id tibi faciet repraesentari, quod te constiterit iure deposcere. | PP. VI. id. mart. Carthagini [c] Fausto II. et Gallo conss. (298). |

Aurelio Loreo, cui et ‖ Enucentrio. Fructuario superstite, licet dominus proprietatis rebus humanis c‖ximatur, ius utendi fruendi non tollitur. Subscripta V. id, feb. Sirmi A‖ug. [d] V. et IIII. conss. (293)

Cl. Theodoto. Habitat‖io morte finitur; nec proprietatem ea, quae habitationem | habuit, legundo [e] per ui| |licationem uel debitum negandum testamento, creditoris | actionem excludit. Su|L|scripta ·IIII· kal. oct. Uiminaci Caess. conss. (294)

. . . [2] lib. II. R. Aur. Felici. Fr‖uctus ex fundo per uindicationem pure relicto post aditam | hereditatem a legatar‖io perceptos, ad ipsum pertinere. Colonum autem cum herede ex | conducto habere actione|m|.

a Ita cod. *i* pro *y*. *b* Cod. *a*. *n*, imposita *o* super *n*. *c* Ita cod. *d* Ita cod. pro *Aügg*. *e* Ita cod. pro *legando*, ut est in cod. iust. III. 33. 11.

1 Cf. dig. XXXII. 2. 2 Papinianus? aut Neratius?

Paul. lib. II. Manualium ex tribus. Tametsi usus|fructus fundi mancipi n||on sit, tamen sine tutoris auctoritate alienare eum mulier | non potest, cum aliter quam in iure ced||endo id facere non possit; nec in iure cessio sine tutoris | auctoritate fieri possit. I-|| demque est in seruitutibus praediorum urbanorum.

Idem lib. I. Manualium. || Actio de suo fructu [a] hisdem modis perit quibus ipse usus|fructus, praeterquam non utendo. || Pecuniae quoque usus fructus legatus per annum non | utendo, quia nec usus fruc||tus est, et pecuniae dominium fructuarii, non heredis, est.

Item. Per mancipationem ded|u|ci ususfructus potest: non etiam transferri per " do lego „ | legatum. Et per in iure ce||ssionem et deduci et dari potest. Item potest constitui; et factum || est [b], uel communi diuidundo iudicio legitimo. | In re nec mancipi per traditi||onem deduci ususfructus non potest, nec in homine si peregri|no tradatur. Ciuili enim action|e| constitui potest, non traditione, quae iuris gentium est.

Item. Ad certum tempus e||t in iure cedi et legari, et officio iudicis constitui potest. |

Item. Ex certo tempore l||egari possit an in iure cedi uel an adiudidari possit, ua|riatur. Uideamus ne non pos||sit; quia nulla legis actio prodita est de futuro.

Item. In mancipatione uel i||n iure cessione an deduci possit uel ex tempore uel ad tempus, uel ex condicione, || uel ad condicionem, dubium est: quem ad modum [c], nisi [d] is, cui in iure ceditur [e], ||| dicit, F. 87. a. " aio hunc fundum meum esse deducto usufru|c|tu ex P. 88. a.

a Ita cod. Sed corrige *usufructu*. *b* Pro *et factum est* uidetur scribendum *familiæ herciscundæ*. *c* Cod. *q. a. m*, totidem lineolis superimpositis. *d* Videtur corr. *si*. *e* Hæc pagina habet uersus tantum 31.

kal. ian. ,, ; uel, " deducto | usufructu usque ad kal. ian. decimas ,, : uel, " aio hunc fu|n|dum meum esse deducto usufructu, si nauis ex Asia uenerit ,, : item in mancip|a|tione : " emptus mihi est pretio, | deducto usufructu, ex kal. illis usque ad kal. illas ,, : |e|t eadem sunt in condicione. | Pomponius igitur putat non posse ad certum tempus deduci, nec per· |i|n iure cessionem, nec per mancipationem, sed tantum transferri ipsum posse. E|go didici, et deduci ad | tempus posse; quia et mancipationem, et in iure cessionem || lex ·XII· tabularum confirmant [a]. | Numquid ergo et ex tempore et condicione deduci pos|s|it? sequitur ut et legatum de|duci ad certum tempus possit. |

Adquiri nobis potest ususfructus et per eos quos in po|t|estate manu mancipioue habemus [1] : sed non omnibus modis, sed legato, uel si |here|dibus illis institutis de|ducto usufructu proprietas legetur. Per in iure cessi||onem autem uel iudicio fa|miliae herciscundae non posse : uel [b] mancipationem ita potest, |u|t nos proprietatem quae | illis mancipio data [c], deducto usufructu, remancipemu||s. |

Ususfructus ad certum tempus constitutum cum || adiectione temporis | sui dari debere [d]. Diuersum est si in statu libero cons||itutus sit. Tunc enim iure [e] uin|dicandus est, sicut pure uindicatur qui simpliciter cons||titutus est, non adiectis | casibus, quia [f] solet amitti ususfructus.

a Ita cod. *b* An *per?* *c* Supple *sit* uel corrige *datur*. *d* Dic uel *usus fructus... constitutus debet;* uel *usum fructum* etc. *e* An *pure?* *f* Corrige *quibus*.

1 Confer Caium apud dig. VII. 1. 6.

Ite|m|. Si altius tollendo aget | is qui in infinitum tollendi ius non habet, si non expre‖sserit modum, plus pe|tendo causa cadit, quasi intenderit ius sibi esse |in| infinitum tollere | .

Sicut legato usufructu loci sine seruitu‖te, iter quoque per loca testatoris | debetur, ita in iure cessio [a] iter quoque contineri Neratiu‖s scribit. |

Usus fructus sine persona esse non potest; et ideo seruu‖s hereditarius inutiliter usum | fructum stipulatur. Legari autem ei posse dicitur, quia dies e‖ius non cedit statim; stipula|tio autem pura suspendi non potest. Quid ergo, si sub condicione s‖tipuletur? uideamus ne | nec hoc casu ualeat, quam [b] ex praesenti uires accipit stip|u‖latio, quamuis petitio ex ea | suspensa sit.

Item seruo uia inutiliter leg‖atur; stipulatur autem eam utiliter, | si dominus fundum habeat.

Usus fructus " do lego „ seruo legatus, m|o|rte et alienatione serui perit : si stipulatur, non perit. Igitur et post mortem suam, sic‖ut cetera, usum fructum | seruus stipulari potest; quod aliter est in legatis.

Si heres fundi, cuius usus fructus ab ips‖o sub con-
P. 98. b. dicione legatus ‖‖ sit, usum fructum legauer*it*, . . . *existen*|te ea desinit ad posteriorem pertin*ere* . . . . . desierit habere usum fructum . . . . . Item ac siquis usumfructum . . . . . si ea nupserit, nubente ea . . . . . deinde amittet, si iurauer*it* . . . . . *le*-gis enim beneficium quaten*us* . . . . . *Uidea*-mus, quid dicendum sit, si Titius . . . . *capite demi*-nutus sit. Nihil enim habuit quod amitt*eret* . . . *Ti*-

a Corr. *cesso*. *b* Corr. *quia*. In cod. Frontonis saepe est mendum *quam* pro *quom*.

tio ; ac si id ipsum testator expresserit . . . *legauerit* Maeuiae, deinde Titio . . . . . .

Ulp. lib. XVII ad Sabinum . Ue . . . . . cedere. Quamquam [1] ususfructus *ex fruendo consistat, id est facto aliquo eius, qui fructibus* | utitur, tamen ei semel cedit *dies.* |

Item. Dies [2] autem ususfructus, ut *usus, non prius cedet, quam adita heredi*|tate. Et Labeo quidem putabat, etiam *ante aditam hereditatem cedere diem ususfructus, sicuti ceterorum* | legatorum. Sed est uerior Iuliani *sententia, in usufructu diuersam esse rationem. Tunc enim constituitur* | ususfructus, cum quis iam *frui potest.* |

Item. Amitti [3] autem usumfructum *kapitis minutione constat : nec solum usum*|fructum, sed etiam actionem de usu*fructu.* . . . . . uel per fideicommissum lego . . . . . *Et parui* refert, utrum iure sit constitu*tus ususfructus, an uero tuitione praetoris : proinde* . . . | licet in fundo stipendia*rio* . . . . . *non* | iure constitutus, kapitis min*utione amittitur* . . . . . *kapitis* | minutio extinguit usum*fructum.* |

Item. Sed [4] ita demum amitt*itur kapitis diminutione ususfructus, si iam constitutus est* : ce|terum, si ante *aditam h*ereditatem, aut ante d*iem cedentem quis kapite minutus est, constat non* | amitti. Et ita Iulianus lib. *XXXV dig. scribit* . . . . . *per damnationem* fuit ex die legatus . . . . . diminutio. Hodie enim incip*it* . . . . . .

Item. Usque [5] adeo autem kapitis d*iminutio eum de-*

1 Extat dig. VII. 3. 1. pr.
2 Ibid. §, 2.
3 Dig. VII. 4. 1. pr.
4 Ibid. §. 1.
5 Ibid. §. 3.

32 *mum usumfructum perimit*, | qui iam constitutus est, ut si in *singulos annos legatus sit, is demum amittitur, qui iam processit.* |||

Item. Sicut [1] *in annos singulos ususfructus legari potest, ita* an capitis [a] diminutione amis- P. 98. a. |*sus legari possit? ut adiciatur:* " *quotiensque capite mi*nutus erit ,, , uel sic: " quotiens amis|*sus erit ususfructus, ei do lego* ,, : *et tunc si capitis dimi*nutione amittatur, repetitus | *ui-*
5 *debitur* . , ... norum ante aditam hereditatem
. . .
. . . . . netur. |

Papinianus lib. VII Responsorum [2]. *Equis per fideicommissum legatis, post mo*ram faetus quoque praestabitur: sed faetus | *secundus* . . . .
. . . . . si gregem reliquit, uel morae actio
10 . . . . . relictum sequatur . . . .
. . . . . um usufructu legato. Ulp.
. . . . . usumfructum posse lega-
ri . . .
. . . . . *adcre*scendum, ut ne cuius-
15 . . . . . m summam igitur patientiam eam
. . . . . a te ususfructus caperet cete-
. . . . . in ea, aut in re noua omnes
. . . . . fructum. Sed in ueteribus [b] rebus
. . . . . *diser*te ibi scribtum est. Uerendum
20 . . . . ae. |
. . . . ter non recipit hanc quaestionem, quia et di
. . . . . sit. Et ueteres quidem aestiman-
. . . . . *ita* constituendum quantum sit in

a Ita heic cod. per *c*, non *k*. *b* Cod. *ceteribus*. Num pro *ceteris*?

1 Dig. VII. 4. 3. pr. 2 Dig. XXII. 1. 8.

. . . . . cessit; ait enim posse quartam ex eo
. . . . us probat. |

Item. Lucius Titius testamento suo ita cauit : do lego eidem Seiae uxo*ri meae* . . . us mihi pro parte heres est, usum*fructum* . . . cum in diem quo legitimae aeta*tis erit* . . . *quem* exigi ueto; ita tamen ut ab ea . . . et studiis liberalibus insti . . . *fideicommissaria* praeter uxorem de . . . . . toris non debere conpelli ad satis|||*dationem* . . . [a]

. . . . . .

Item. Si fundi ususfructus fuerit legatus [1] *, et sit ager, unde palo in fundum, cuius ususfructus legatus est, solebat paterfamilias uti, uel salice, uel arundine : puto* ||| fructuarium actenus [c] *uti posse, ne ex eo uendat; nisi forte salicti ei, uel siluae pala*|ris uel arundineti ususfructus *sit legatus : tunc enim et uendere potest. Nam et Trebatius scribit* , | siluam caeduam posse *fructuarium caedere, sicut paterfamilias caedebat.* | Item, ut arundinetum. . . . . P. 98. a. (b)
alebat, non puto. Prohibetur . . . . . *licet paterfamilias uendere* || non solebat, sed ipse uti : *ad modum enim referendum est, non ad quantitatem uten*|di. Cassius autem . . . . . *Semi*nari quoque usumfructum ita q . . . . . tantum agri causa facta sunt . . . . . *arbores* demortuas ad fruc*tuarium pertinere* . . . . . ceteraequae materiae . . . . . secuntur numquid . . . . . *ad proprietarium* spectet ut . . . . . .

a Paginae 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. quaternionis XV deperditae sunt.
b Nimirum hoc folium constat quatuor laterculis diffissis, id est 98. a. b; iterum 98. a. b. *c* Ita cod. sine adspiratione.

1 Dig. VII. 1. 9. §. 7.

Trebatius autem simpliciter . . . . . .
esse eas fructuarii . . . . . .
fructuarium adm . . . . .

Item. Ex [1] *silua caedua* | usque ad usum suum *et uillae posse usufructuarium ferre; nec materia eum pro ligno usurum, si* | habeat, unde utatur li*gno*, *Labeo ait ; idemque esse in arboribus euulsis, uel ui uentorum* | etiam deiectis. Puto tamen . . . . . .
casum passus, om*nes arbores auferret fructuarius.* | Materiam tamen ipse *succidere, quantum ad uillae refectionem, poterit : quemadmodum Ne*|ratius lib. III. mem*branarum ait, calcem coquere, uel harenam fodere, aliudue* | quid aedificio neces*sarium sumere eum posse* . . . . . .
. . . . . .
apud Labeonem agit a . . . . . .
pertinere : quamuis Proculus non . . . . . .
. . . . . .

Nunc [2] uidendum, si *serui ususfructus sit legatus*. legato, quidquid is ex opera s*ua adquirit, uel ex re fructuarii, siue manci*|pium accipiat, siue stip*uletur*, *siue . . . siue ei possessio fuerit tradita, lega-*| tario adquirit. Et si here*s institutus sit, uel legatum acceperit, poterit* . . . . . .
quaeri ; quamuis Labeo distin*guat, cuius gratia uel heres instituitur uel legatum acceperit* |||

P. 98. b. . . . . ne fructuario adquirit
. . . . . *fructu*ario. Iulianus [a] XXXV
dig . . . . . ationem ei parere.
. . . . . s . . . *ad fructu*arium pertinere. Sciendum

a Supple *tit.*

1 Dig. VII. 1. 12. 2 Dig. VII. 1. 21.

. . . . . quae castigationem fruc-
. . . . . *iuris* ciuilis scribit, ita ut neque
. . . . . *harenae* gladiatoriae ei usus
. . . . . nt conpetere posse. Ut uero pug
. . . . . *I*dem et *S*abinus [1], quamuis nauis
usufructo legato, nauigandum mittendam putat, licet naufragii periculum *immineat; . . . naues* enim ad hoc parantur, | *ut nauigent . . .* |
. . . . . ndos et mancipia dona
. . . . . niente recepit stipu-
la . . . . . *utendi* fruendique partis
. . . . . *in diem* uitae suae ex uo-
luntate . . . . . a habuerit usque in
. . . . . os partis alterius adpro-
. . . . . Paterno conss. (233. *uel* 269)
Ulp. lib. XVII ad Sabinum . . . . . ex his aliqui mortuus . . , ... si per damnationem
. . . . . *l*egauerit liberis mor-
tuis . . . . . .

Item. Quotiens [2] *ususfructus legatus est, inter fructu*arios [a] ius adcrescendi. Sed . . . . . .
. . . . . in do lego legato m [b] | . . .
Ceterum si separatim ususfructus sit relictus, sine du-| *bio ius adcrescendi cessat. Denique apud Iulianum* | lib. XXXV dig. quaeritur, si | *communi seruo usus fructus sit relictus, et utrique ex domi*nis adquisitus sit, an al|*tero repudiante, uel amittente usumfructum*,

a Supple *est*, ut in dig. *b* Ita in cod. *m* duobus punctis (nisi forte est lineola) superimpositis. Num significat *modo?* an potius littera expungitur?

1 Ita in cod. Sed enim dig. VII. 1. 12. sic: *Ulpianus lib. XVII ad sabinum. Nauis usufructu legato, nauigandum mittendam puto, licet* etc.

2 Dig. VII. 2. 1.

alter totum habeat? Et Iulianus quidem | *putat ad alterum pertinere : et licet dominis* ususfructus non aequis partibus, | *sed pro dominicis adquiratur, tamen persona eius, non* dominorum, inspecta, ad | *alterum ex dominis pertinere, non proprietati* accedere. |||

P. 85. b. Idem ait [1], etsi communi seruo et separatim Titio usufructus legatus sit, amis|sam partem usufructus non ad Titium, sed ad solum socium pertinere debere, | quasi solum coniunctum : quam sententiam neque Marcellus neque Mauricianus probat. | Papinianus quoque lib. XVII quaestionum ab ea recedit; quae sententia Nerati fuit e libro I Responsorum relata [a]. | Sed puto esse ueram Iuliani sententiam; nam quamdiu uel unus utitur, potest dici usumfructum | in suo esse statu. Pomponius autem [b] libro VII ex Plautio, relata Iuliani sententia, quosdam esse | in diuersam opinionem [c] ait; nec enim magis socio debere adcrescere quam debere | ei, qui fundi habens usumfructum, partem ususfructus proprietario cessit, uel non utendo | amisit. Ego autem Iuliani sententiam non ratione adcrescendi probandam puto, sed eo quod quamdiu seruus est, cuius persona in legato spectatur, non debet perire portio. | Urgetur tamen Iuliani sententia argumentis Pomponi : quamquam Sabinus responderit ut et Celsus. |

Iulianus [d] lib. XVIIII dig. refert, eum qui partem ususfructus in iure cessit, et | amittere partem et ipso momento recipere : quam sententiam ipse ut stolidam re-

a Cod. *relatum*. *b* Cod. *ait* pro *autem*. *c* Scribe sextum casum, ut est in uersu 31. *d* Immo uidetur omittendum nomen *Iuilanus*, et continuanda sententia sic : *ut et Celsus lib. XVIIII dig. refert*. Namque reapse non Iulianus sed Celsus libro illo de usufructu egit : facilis autem fuit lapsus librarii propter saepe infra occurrentem Iulianum.

1 Dig. VII. 2. 1. §. 2.

praehen|dit; etenim esse incogitabile, eandem esse causam cuique et amittendi et recipiendi. |

Iulianus scribit: Si seruo communi et Titio ususfructus legetur, et unus ex | dominis amiserit usumfructum, non adcrescere Titio, sed soli socio: quemadmodum fieret si duobus | coniunctim et alteri separatim esset relictus. Sed qui diuersam sententiam probant quid dice-| rent? utrum extraneo soli, an etiam socio adcrescere? Et qui Iulianum consuluit, | ita consuluit, an ad utrum pertineat, quasi possit et ipsi socio adcrescere. Adquin| quod quis amittit, secundum Pomponi sententiam ipsi non accedit. |

Interdum [1] tamen, etsi non sint coniuncti, tamen usus-fructus legatus alteri adcrescit: ut puta, | si mihi fundi ususfructus separatim totius et tibi similiter fuerit ususfructus relictus. | Nam, ut Celsus lib. XVIII dig. et Iulianus lib. XXXV scribunt, concursu partes habe|mus, quod et in proprietate contingeret: nam altero repudiante, alter totum | fundum haberet; sed in usufructu hoc plus est (contra quam Atilicinum respondisse | Anfidius chius refert) quod et constitutus nihilominus amissus ius adcrescendi a|mittit. Omnes enim auctores apud Plautium de hoc consenserunt, ut et Celsus | et Iulianus eleganter aiunt [a]: usufructus cotidie constituitur et legatur, non, ut pro|prietas, eo solo tempore quo uindicatur. Cum primum itaque non inueniet alterum | qui sibi concurrat, solus utetur totum. Uindius tamen, dum consulit Iulianum, in ea | opinione est, ut putet non alias ius adcrescendi esse, quam in coniunctis; qui responso | ait: nihil refert, coniunctim an separatim reliquantur. ‖

a Cod. *adiunt.*

1 Ibid. §. 3.

P. 85. a. Iulianus lib. XXXV scribit [1], si duobus heredibus institutis, deducto usufructu proprie|tas legetur, ius adcrescendi heredes non habere : nam uideri usumfructum constitutum, non per | concursum diuisum.

Neratius [2] putat cessare ius adcrescendi | lib. I. R., cuius sententiae congruit ratio Celsi dicentis, totiens ius adcrescendi esse, quo|tiens in duobus, qui solidum habuerunt, concursu diuisus est. |

Unde Celsus [3] lib. XVIII. Si duo fundi domini deducto usufructu proprietatem man|cipauerint, uter eorum amiserit usumfructum, ad proprietatem redire : sed non to|tam, sed cuiusque usumfructum ei parti accedere quam ipse mancipauit : ad eam enim partem | redire debet, a qua initio diuisus est. Plane, inquid [a], si partem ususfructus habeat, et | ego totam proprietatem cum partis usufructu, non posse me meam partem tibi man|cipare, quae est sine usufructu, quoniam nullam partem habeo, in qua non est tibi ususfructus. |

Papinianus quoque libro XVIII quaestionum sententiam Nerati probat, quae non est sine ratione. | Poterit, quaeri : si duobus seruis heredibus institutis deducto usufructu proprietas sit le|gata, an altero defuncto, ususfructus proprietati adcrescat? Nam illud constat, ut et Iulianus lib. | XXXV scribit, et Pomponius lib. VII ex Plautio non reprobat, | si duobus seruis meis ususfructus legetur, et alter decesserit, cum per utrumque quaesissem usumfructum, ius | adcrescendi me habere; cum si alterius nomine repudiassem, alterius quaesis|sem, haberem quidem usumfructum totum iure adcrescendi, sed ex solius per-

a Ita cod.

1 Ibid. §. 4.
2 Dig. VII. 2. 3. pr.
3 Dig. VII. 2. 3. §. 1.

sona amitte|rem. In proposito autem, siquidem pure fundus non ex persona serui. Et ita Iulianus quoque lib. | XXXV dig. scribit: quamuis Scaeuola apud Marcellum dubitans notet. | Ad [a] si sub condicione sit legatus, potius ex persona domini constitui usumfructum Mar|cellus lib. XIII dig. scribit; ubi Scaeuola notat: quid si pure [b]? Sed dubitare non debuit, | cum et Iulianus scribat, ex persona serui constitui, secundum quae ius adcrescendi locum habere | in duobus seruis, siquis contrariam sententiam probaret. Sed nunc secundum Iuliani sententiam et Nerati cessat quaestio. |

Non [1] solum autem, si duobus do lego ususfructus legetur, erit ius adcrescendi, uerum si alteri ususfructus, alteri | proprietas; nam amittente usumfructum [c] altero cui erat legatus, magis iure adcrescendi ad | alterum pertinet quam redit ad proprietatem. Nec nouum: | nam etsi duobus ususfructus legetur, et apud alterum sit consolidatus, ius adcrescendi non pe|rit; nec ei ad quem consolidatus est, neque ab eo: et ipse quibus modis amittere [d] ante conso||lidationem, iisdem et nunc ipso quidem iure non amittet; sed praetor subsecutus exemplum | iuris ciuilis utilem actionem dabit fructuario: et ita Neratio et Aristoni | uidetur, et Pomponius probat. Quamquam Iulianus lib. XXXV dig. scribat, ipsi quidem ius adcrescendi ||| * Q. XV.

. . . . . .

. 96. a. difficile est dicere. Quamquam non si||t longe, quod F. 95. a. Marcellus lib. XII dig. scribit: si duobus pure Stichus | legetur, et alter manumitt||at, alter post manumissio-

a Ita cod. pro *at*. *b* Cod. *purae* *c* Cod. *usufructu*. *d Amitteret?*

1 Dig. VII. 2. 3. §. 2.

nem repudiet, ubi non fit caducum, | libertatem locum habere. Id||emque, et si [1] herede [a] deliberante legatario manumittat, | mox legatarius repud||iauerit: nam hoc casu liberum fore ait. |

Si tamen per damnationem || usufructus legetur, ius adcrescendi cessat: non inmerito, quoniam | damnatio partes faci||t. Proinde si rei alienae usufructus legetur, et ex Neroniano | confirmatur legatum, sine d||ubio dicendum est ius adcrescendi cessare, si modo | post constitutum usum fructum |f|uerit amissus. Quod si ante, et socius amittat, erit | danda totius petiti|o|. Idemque et si sinendi modo fuerit legatus usufructus: | an tamen in Neronian||o, quoniam exemplum uindicationis sequimur, debeat | dici, utilem actionem a-m||isso usufructu ab altero alteri dandam, quaeri potest: et puto secundum Ne|ratium amittendum [b] ||. In fideicommisso autem id sequimur quod in damnatione. |

Nouissime, quod ait Sabinus, || si [2] uxori cum liberis usufructus legetur, amissis liberis | eam habere, quale sit, uidendum: et siquidem do lego legetur, tametsi quis filios | legatarios acceperit, si||ne dubio locum habebit propter ius adcrescendi. Sed si legatarii | non fuerint, multo magis ||, quoniam partem ei non fecerunt, tametsi cum ea uterentur. | Matre autem mortua, si || quidem legatari fuerunt, soli habebunt iure adcrescen|di: si heredes, non iure adcres-|| cendi, sed iure dominii: si fundus eorum est, ipsis ad-| crescit: sin minus, do||mino proprietatis. Sed si nec heredes fuerunt, nec legatarii, nihil ha|bebunt.

a Corr. *heres*. *b* Corr. *admittendum*.

1 Dig. XL. 1. 2. 2 Dig. VII. 2. 8.

Quodsi || per damnationem fuerit ususfructus legatus matri, siquidem | legatarii sunt fili, partes || sunt : si non sunt, sola mater legataria est, nec mortalitas liberorum | partem ei facit, Sabinus c||erte uerbis istis non hostendit, utrum legatarii fuerint, | nec ne. Sed Iulianus lib. XXXV || dig. relata Sabini scriptura, ait intellegendum, eum, | qui solos liberos heredes || scribit, non ut legatariorum fecisse mentionem, sed ut hos|tenderet magis ma||trem ita se uelle frui, ut liberos secum habeat : alio|quin inquit in damnatio-|| ne ratio non permittebat ius adcrescendi. Proposuit | autem Iulianus uel do lego || legatum usumfructum, uel per damnationem : et sic sen|sit, quasi legatarii sin||t et heredes soli, in do lego legato non esse ius adcrescen|di. Adque si alteri ab al||tero legetur, quoniam a semet ipsis inutiliter legatum | est, sibi non concurrunt || ; matri uero non in totum concurrunt, sed alter pro alterius | portione : et || in eo dumtaxat ius adcrescendi erit, mater tamen aduersus | utrumque ius adcr||escendi habet. ||

95. b. Iulianus subicit Sextum quoque, et Pomponium praefer||e, si per damnationem usufruc|tus, et liberis uxori [a] legetur, singulare hoc esse, adque || ideo fili personam matri | accederet [b] nec esse legatarios, sed matre mortu||a liberos quasi heredes usumfructum | habituros. Ego, inquit Pomponius, quaero, quid si mixti f||uerint liberis extra|nei heredes ? Ait, et filios pro legatariis habendos, et || mortui partem interi|turam : Aristonem autem adnotare haec uera esse : || et sunt uera. | P. 96. a.

Ulp. ad Sabinum lib. XVI. De illo Pomponius du-

a Corr. *uxoris*. b Corr. *accederc*.

1 Dig. VII. 1. 12. §. 3. ex lib. XVII.

bitat : si fugiti||uus, in quo ususfructus meus est, sti-| puletur [a] aliquid, uel mancipium accipiat; an per hoc ipsum quasi [b] ||retineam usum fructum, magisque | admittit retineri. Nam saepe etiamsi praesentibus seruis || non utamur, tamen usumfructum | retinemus, ut puta aegrotante [c] seruo infante, cu||ius operae nullae sunt, | uendere causa senectutis hominem. Nam et si agru||m aremus, licet tam | sterilis sit, ut nullus fructus nascatur, retinem||us eum. Iulianus tamen lib. XXXV | dig. scribit, etiamsi non stipuletur quis seruus fugitiuus in||tra annum mancipioque | accipiat, tamen retineat usumfructum. Nam in qua ratione, i||nquit, retinetur a proprietatis | domino possessio, etiamsi in fuga seruus sit, pari ratio||ne etiam ususfructus non amittitur. |

. . . lib. I de interdictis, sub titulo : " in eum qui legatoru|m nomine, non uoluntate | eius, cui bonorum possessio data erit, possidebit ,,. Si usufructu legato [1] legatarius fundum nanctus | sit, conpetit interdictum aduersus eum, quia non possidet legatum, sed po||tius fruitur inde. | Et interdictum " uti possidetis ,, utile hinc . . proponitur. U||nde ui, quia non possidet, utile | . . . tali concipiendum est : Quod de his bonis legati no||mine possides, quodque uteris | frueris, quodque dolo malo fecisti, quominus possidens u||erteris fruereris. Cetera [d]. |

Idem lib. II de interdictis, sub titulo : " si uti frui prohi||bitus esse dicetur, non is, ad quem | ea res pertinet ,, . . . legatum est, qui utendi f||ruendi causa, cum ususfructus ad | eum pertineret, missus in qua re sit, possidere eam uidetur, et || ob it [e], qui uti frui prohi-

a Cod. *stipulet*. *b* Cod. *q. s.*, lineolis superductis. *c* Cod. *egrotante*. *d* Ita cod. pro *et cetera*. *e* Ita cod. pro *id*.

1 Cf. Ulpianum dig. XLIII. 3. 1. §. 8.

bitus est, | proprie deiectus dici non potest. Ideo specialiter hoc interdictum || eo casu desiderari. . |

Idem lib. IIII de interdictis, sub titulo : " a quo ususfructus petetur, || si rem nolit defende|re ,, . Sicut corpora uindicanti, ita et ius, satisdari oport||et; et ideo necessario | exemplum interdicti : "quem fundum,, proponi etiam interdict|o|, quem usumfructum uindicare | uelit ,, de restituendo usufructu. |

Post pauca, sub titulo suprascripto . Restitutus ex hoc interdicto | |usufructus intellegitur, cum | petitor in fundum admissus, sine periculo interdicti u||nde ui ad eam rem propo|siti, depelli non potest. Idem Paedius ait [a], diuersam causam || esse possessionis, cum ille qui posses|||*sor est* . . .

a Cod. *ati.*

. . . *Paulus lib. VII Responsorum. Fundus*[1] *aestimatus in dotem datus, a creditore antecedente ex causa pignoris uel* ||| fiduciae ablatus est; quaero an
P. 91. a. mulier, si aestimationem dotis repetat, ex|ceptione submouenda sit? ait enim se propterea non teneri, quod pater eius dotem pro se dedit, | cui heres non extitit. P. respondit: pro [a] praedio euicto, si [b] sine dolo et culpa uiri, pretium petenti [c] | doli mali exceptionem obesse; quae tamen officio iudicis rei uxoriae continetur. | Poterit mulieri prodesse hoc, quod ait se patri heredem non extitisse, si conueniretur; am|plius autem et consequi eam pretium fundi euicti euidens iniquitas est, cum dolus pa|tris ipsi nocere debeat.

P. respondit: solam testationem dotis repeten|dae non sufficere ad moram doti factam, ut actio eius ad heredem transmittatur. |

Die [2] nuptiarum uirgini optulit munus, et duxit eam. Quaero de donatione. | P. respondit: si ante nuptias uxori futurae [d] sita . . a . . geniali traditus est, dona|tionem perfectam uideri. Quod si post nuptias donatio intercessit, tunc iure do|nationem inpedisse. Quoniam igitur die nuptiarum munus datum proponitur, facilius | in iudicio examinari posse tempus donationis et matrimonii. |

a In edd. recte omittitur *pro*. *b* In edd. omittitur *si*. *c* In edd. inseritur *mulieri*. *d* Cod. *future*.

1 Dig. XXIIII.3.49.§.1. 2 Cf. Scaeuolam dig. XXIIII.1.66.§.1.

P. respondit : id quod dotis nomine marito datum est, si post mortem mariti nulla mora | intercessit, apud heredem mariti remanere oportere. |

P. respondit : stipulationem quidem in hunc casum conceptam : " cum moriar, dari ,, utilem esse etiam|si mixti [a] casus non interuenirent. Ut autem de dote sua, quam apud maritum habet, mu|lieri testari liceat, inutiliter conuenisse uideri. |

P. respondit : filiamfamilias ex dotis dictione obligari non potuisse. |

Mater pro filia partem dotis dedit, partem dixit. Filia in matrimonio decessit re|lictis filiis ex alio matrimonio. Quaero de iure dotis. P. respondit : eam quae data est, mortua in matrimo|nio muliere, apud uirum remansisse; eam quae dicta est a matre, repeti non posse. |

P. respondit : rebus non aestimatis in dotem datis, maritum culpam, non etiam periculum, praesta|re debere.

L. Titius, cum esset in patris potestate, absente eo, duxit | in matrimonium Septiciam filiamfamilias, cuius nomine dotem accepit a pa|tre. Postea superuenit pater, quo praesente dotauit [b] in diem mortis filii [c] matrimonium. Post|modum decessit L. Titius. Quaero, an ex eo, quod non contradixit pater, etiam dotis dationi consen|sisse uideatur; et ideo actione rei uxoriae filii nomine teneatur? P. respondit : patrem | etiam postea nuptiis consentientem, et matrimonium filii sui et dotem efficere; et id|eo ex persona filii rei uxoriae iudicio uulgari conueniri posse; in sua actio-

a Ita omnimo uidetur in cod. *b* Cod. *dutauit*. Iam littera *u* pro *o* non est insolita in antiquis codd. *c* Vox *filii* superadditur in codice, loco uocis *patcr*, quae subesse in litura uidetur.

ne pe|culi quantitas deducitur. Tamen in proposito tutius fuit respondere, ex persona filii eum | conueniri
32 posse, qui solus contraxerat : et si alias placeat, pa-
P. 91. b. trem quo consentiente filius ||| dotem accepit, rei uxoriae iudicio uulgari conueniri posse. |

P. respondit : rei uxoriae titulo id solum peti posse quod in dotem datum est : ex donatione | autem non potest peti id, quod ante matrimonium in stipulatum deductum non est, saluo eo, | ut quaeratur utrum perfecta fuit donatio an non. |

5 P. respondit : dignitatem multorum ex honore matrimonii et augeri et minui solere. |

P. respondit : rebus in dotem datis, et manente matrimonio euictis, uiro aduersus uxorem ex empto conpetere actionem; et ideo eius quantitatis quae in aestimatio|nem deducta est, sextas retineri posse. |

Conuenit in pacto dotali, ut diuortio facto, sextae
10 liberorum nomine retinerentur; quae|ro an discidio interueniente, sextae retineri possint? P. respondit : secundum ea quae proponuntur, | posse.

Item. Quaesitum est : si uir qui repudium misit, et eandem reduxit, | eaque mulier absente uiro de domo discesserit, an aeque sextae reti|neri possint ex priore pacto? P. respondit : si uerum diuortium intercessit, et ad eun-| dem rursum reuersa, non renouato pacto, manente [a]
15 dote, diuortit [b], sextas | liberorum nomine ita demum retineri posse, si culpa mulieris diuor|tium intercessit.

Paulus lib. VIII. Responsorum titulo de re uxoria.

P. respondit : patrem dotem a se profectam, | mortua in matrimonio filia, deductis quintis singulorum liberorum | nomine, repetere posse.

a Cod. *mante*. *b* Ita cod.

P. respondit : pupillorum matrem uxorem ducere tutoribus interdictum non esse, et ideo | eum, de quo quaeritur, et priuignum fuisse, et recte heredem institutum uideri.

P. respondit : etiam post nuptias copulatas dotem promitti uel dari posse ; sed non curatore praesente | promitti debere, sed tutore auctore.

L. Titius a Seia uxore sua inter cetera accepit aestimatum etiam Stichum puerum, | et eum possedit annis fere quattuor ; quaero an eum usuceperit? P. respondit : si puer, | de quo quaeritur, in furtiuam causam non incidisset, neque maritus sciens alienum | in dotem accepisset, potuisse eum aestimatum in dotem datum post nuptias anno [a] usucapi ; quoniam [b] Iulianus et ante nuptias res dotis nomine | traditas usucapi pro suo posse aestimauerit, et nos quoque idem probemus ; | tamen hoc tunc uerum est, cum res dotalis [c] sunt. Cum uero aestimatae dantur, quoniam ex empto [d] incipiunt | possideri ante nuptias, aut pendente uenditione, non prius ususcapio sequi potest, | quam nuptiis secutis.

Apud magistratus de plano ·L· Titius his uerbis a ma|rito repetit. Anicius Uitalis dixit : quoniam praesto est ·Fl· Uetus iunior, peto rem ‖ . . . e ab eodem P. 99. b. ex legibus et edictis dotem et peculium | . . . *dixit* tabulis signatis, nec protulit [e]. Fl· Uetus iunior dixit : | . . . us sum. Duumuir dixit [f] : sermo uester in actis

a Cod. *anteno*; mox factum *antino*; tum denique, ut uidetur atque ut debet, *anno*. *b* Cod. *qn*. linea superposita. Sed corrigendum uidetur *qu*, hoc est *quamuis*. *c* Ita pro *dotales*. Nimirum *is* pro *es* etiam num. plur. casu in compluribus uidi antiquis codd.; quamquam id contra grammaticos canones fieri uidetur. *d* Supplendum uidetur *non*. *e* Cod. uidetur *pertulit*. *f* Cod. *d* cum linea traiecta. Iam haec nota in antiquis juris seu civilis seu canonici codicibus a me obseruatis significat *dixit*; in hoc autem codice significat etiam *deus* uel *diuus*.

erit | . . . *a*d heredes eius rei uxoriae actio transierit, cum his quaerere | . . . curator, neque procurator, neque cognitor, aut *aduocatus* | . . . haberet. P. respondit : mulieris nomine postulatum u*trum* | . . . *p*osse actionem rei uxoriae perpetuari. * |

. . . *u*erecundiam, hoc est uitae probabilis instrumentum | . . . iculum redigi, ut eam praelatam *l*iceat *proprie*tatis eum ** | . . . fretus coni*u*nctionis firmitate proi- . . . [a] em | . . . . m iuxta statutum iudicantis adflixerit | . . . a deprimitur. Uiderit enim, utrum in praeteritum | . . . *d*ote repromissa aestimantis aliquid remanere | . . . constituta petendi firmitas putaretur, e conmu | . . . tior parentium affectus persuasit, ut in solo | . . . dote obligatio gigneretur frustra euidens | . . . am restituendae dotis uoluntatem astutia her*ed* . . . *s*peciebus quas doti pater filiae nomine designaue | . . . um libelli scribtione promat, et de redhibitione | . . . a filiae dotem restitui uoluit. Frustra Maximus | . . . *d*esiderat Renato submoto, cui dos Paulinae no|*mine* . . . *r*epetitionem instituere potuisse iudicauit | . . . . ui uoluntas soceri primo per libellum dehinc | . . . consuluit auxilium nostrae mansuetudinis [1] in | . . . . *un*dique uersum eius actionibus aditum daret, qui cum repetitionem | . . . set uiolato necessitudinis iure secundo soceri iu | . . . *adi*pisci merebatur.

---

* *In margine scholion.* Posse per quemcumque actionem... perpetuari.

** *In marg. sch.* Donum per libellum promi*ssum* et sine stipulatione af*fert* actionem.

---

a Quinque uel sex litterarum spatium exesum.

1 Ergo loquitur imperator.

Quapropter Maximi sententia dotem, cuius | . . . ta extremam restitui uoluntatem, qui eam reddi | . . . *prohi*beri placuit. Nec enim dubium est, effectum restitutio |
30 . . . *des*tinatum cui dotem filiae nomine per libellum | .

Paulus lib. VIII.R. (*Inter*) uirum et uxorem conue-
32 nit, cum res et | . . . *in do*tem darentur, ut diuortio secuto, utrum uellet mulier ||| eligeret, uel mancipia, uel P. 99. a.
aestimationem. Manente . . . | pepererunt. Quaesitum est, si mulier mancipia elegisset . . . | berent? P. respondit : quoniam periculo mariti uixerun*t* . . . | tempore perceptos apud uirum remanere debe*re* . . . |

5 . . . talem consultationem et responsum [a] . . . Lucia [b] Titia cum nuberet Septicio maioris digni*tatis* . . . | milia in dotem dedit, cum non amplius in bonis ha*beret* . . . | uerum est [c], quod a quibusdam dicitur, omnia in dotem da . . . | da [d] . . . dari posse, argumento esse in manus
10 conuentione*m* . . . |

[e] . . . ia filia repudium genero misit. Quaero . . . | nis dotem petere possit? P. respondit : matrimonium quidem re . . . | uideri, set . . patri filiam inuitam a marito . . . | dotem repetere posse, nisi filia consentiente.

15 Lucius Titius Septiciam ducturus ux*orem* . . . | Postea Septicius datus tutor Septiciae eund*em* . . . | tutorem. Quaero an excusandus sit? P. respondit : de offic*io* . . . | eum facturum, si eum, de quo quaeritur, potiorem non . . . | destinatas earum inpediat.

P. respondit : etiam m*anente* . . . | eam, quae rea facta erat, nubere potuisse.

20 Ulpianus lib. II de officio proconsulis. Impp. Augg.

a Post uerbum *responsum* sequitur spatium uacuum. *b* Ita omnino uidetur habere codex, licet heic aliquantum exesus. *c* Cod. pro *est* habet de more *e;* sed heic nulla, ut uidetur, lineola superposita. *d* Spatium quattuor litterarum. *e* Spatium exesum septem fere litterarum.

Iulio Iu . . . | tam dotem recte reddi sibi desiderare dixit [a] quae . . . | quod etiam in patre seruabitur, qui consentiente filia re . . . | nec moratoriae dilationi locus erit, quod mal . . . |

Ulpianus lib. XXXIII ad edictum. Inter cetera in reddenda . . . | ut retentionum ratio habeatur. Siquidem conueni . . . | non deterior dotis causa fiat, nisi in eum casum quo . . . | hoc enim iure utimur[1]; et Iulianus scribit, et est rescriptum [b] . . . | dos retineri uno filio interueniente potest, si modo non culpa [a] . . . | Quod si nihil conuenit, exercendae retentiones non sunt [c]. |

Papinianus lib. IIII. R. Non ab eo culpa dissociandi matrimonii *procedit, qui nuntium diuor*|ii misit, sed qui discidii necessitatem inducit [d] * |

Item. Conuenit, ut diuortio uel morte uiri soluto *matrimonio* . . . |||

---

* *In marg. sch.* Non ab eo culpam diuortii procedere, qui repudium dedit, sed qui dandi necessitatem indixit *c*.

---

a Cod. *d* cum linea traiecta. *b* Cod. *rt*. *c* Reliquum spatium huius uersiculi scriptura uacare uidetur. *d* Ita cod. Sed corrige *induxit*. *e* Ita cod. Sed corrige ut supra.

1 Locutio similis Ulpiani dig. III. 3. 27. §. 1.

DE EXCUSATIONE [1]

. . . . eum, de quo agitur, et de incolumitate eius sibi rescribant. | P. 82. a.

Item. Hi quoque, qui sunt ex collegio sex primorum, habent a tutelis ex|cusationem; sed non simpliciter, sed post unam. Nam non alias a ceteris uacant, nisi unam habeant.

Item. Olim uarie obseruabatur [a] circa | numerum tutelarum; sed hodie certo iure utimur, tam ex rescriptis Diuorum, | quam ex constitutionibus imperatorum nostrorum. Nam si quis tres tutelas siue curas habeat [b], | excusatur.

Item. Haec locuti sumus de tutelis finitis non in|putandis: eodem loco sunt et non coeptae. |

Item. Sed hodie hoc iure utimur, ut si filium quis habeat in potestate, tam | patris quam fili honera patri in numerum procedere [c]. |

Item. Hodie itaque, ut quis excusetur, tria honera allegare debet, siue tutelarum, | siue curarum, siue etiam curae kalendari; et siue [d] eiusdem tituli sint tria honera, a quar|ta excusant.

Item. Ualetudo [2] quoque mala praestat [e] uacationem, |

a Cod. *obseruatur*. *b* Cod. *habeant*; sed *n* fortasse deleta. *c* Vel dic *procedant*; uel dele superius *ut*. *d* Cod. *su*, superducta lineola. Videtur autem mox excidisse *sine non* post *honera*. *e* Cod. *pstant*, sed *n* uidetur expuncta.

1 Dig. XXVII. 1; Paul. II. 27; cod. th. XIII. 4; cod. inst. V. 62. sqq. X. 47. sqq. et 64.

2 Cf. Modestinum dig. XXVII. 1. 10. §. 8. in fin.

si talis sit, ut hostendat, eum ne quidem rebus suis administrandis | idoneum esse.

Item. Si quando autem huiusmodi ualetudo adfirmetur, | inspectio praetoris necessaria est. Siue autem quis arthrytricus sit siue posicus [1] siue epi||lempticus [a] siue orbus, et his similia, excusantur. |

Item. Uerba rescripti : libertus, qui negotia senatoris P. R. curat, a tutela excusatur : | a muneribus autem ciuilibus, cum ipse quoque bonis publicis fruatur, non uacat. |

Item. Sic autem interpretantur prudentes has constitutiones, ut unum libertum | procuratorem in quaqua domo senatoris uoluerint uacare, non quotquot erunt, | si plures fuerint.

Item. Ergo uidemur hoc iure uti, ut is uacet, | cui omnium rerum generaliter procuratio mandata sit; et non amplius quam unus. |

Item. Arcari caesariani, qui in foro Traiani habent stationes, ex sacris | constitutionibus multifariam emissis habent immunitatem. |

Item. Qui iam tutores uel curatores sunt, si rei publicae causa absint, ad tempus excu|santur.

Item. Eum, qui uiae curam habet ab imperatore | iniunctam, excusari.

Item. Anabolicari [2] a tutelis curationibusque habent uacationem.

Item. Ii, qui in centuria censorum | uelatorum sunt,

a Ita scribuntur haec nomina in codice.

1 Notemus rem et uocabulum. Sed num pro *sonticus*? dig. II. 11. 2. V. 1. 46.

2 Notemus vocabulum. Vopiscus quidem Aurel. XLV habet adiect. *anabolicus*. Cf. ibi Salmasium.

habent immunitatem a tutelis et curis. De litibus, quas | tutor cum pupillo habet, an propterea excuse-
32 tur? Et dicit [a] propterea non excusandum; | et extant rescripta.

Item. Ueterani [1] quoque post emerita stipendia ||| mis- P. 82. b.
si, si honesta missione, in perpetuum a tutelis uacant.

Item. Primipilaribus ob id ipsum, quod primipilares sunt, uacatio a tutelis | a diuo Hadriano dari coepit.

Item. Decuriales quoque, qui ob id ipsum uacant,
5 a tutelis condecurialis [b] filii non | uacare, si non habeant aliam excusationem. |

Item. Neque autem primipilarium filii, neque ueteranorum, a tutelis excusantur. |

Item. Is [2], qui inter uigiles militat, quamuis post emerita stipendia legitima mis|sus sit, non in perpetuum uacat a tutelis, sed intra annum, quam [c] missus est: ul|tra non uacat.

Item. Officium quoque militare excusat: namque [d]
10 mu|nus emeritum prodest; multo magis, cum frequentatur, |

Item. Qui Romae magistratu funguntur, quamdiu hoc funguntur, dari tutores non possunt. |

Item. Imperatores nostri constituerunt, ne intra ducentesimum miliarum | senator P. R. cogatur res pupillares administrare. Itaque in usu ita seruatur, | ut ad eas res, quae ultra ducentesimum lapidem sunt,
15 equestris ordinis [e] | uiri dentur tutores uel curatores a

a Ita cod. *b* Cod. *condecuriales*. Notemus autem uocabulum. *c* Ita cod. pro *postquam*. *d* Eadem leguntur fol. 90. a. v. 7. 8. Sed ibi *nam cum* pro *namque*. *e* Cod. *aequestri ordini* mendose. Tamen τῷ *ordini* uidetur addita *s*.

1 De ueteranis cod. iust. XII. 47.

2 Cf. Modestinum dig. XXVII. 1. 9. §. 4.

praetore : et hoc non tantum in eo senatore seruatur , | qui decreto tutor uel curator datus est, sed et in eo , qui testamento. |

Item. Is [a] qui in portu pro salute imperatoris sacrum facit ex uatici|natione archigalli [1] , a tutelis excusatur [b]. |

Item. Filosophis [c] quoque , et medicis, et rhetoribus [d], et grammaticis, quibus | per [e] hanc professionem immunitas dari solet , etiam uacatio a tutelis datur tam diuorum principum rescriptis , quam imperatoris nostri. Quod [f] ad medicos uniuscu|iusque ciuitatis pertinet , intra numerum quinque esse debere, sacrae constitu|tiones docent [2] . Cetera [g] . |

Item. Neque geometrae neque hi, qui ius ciuile docent, a tutelis excusantur. |

Item. Qui muniti sunt aliquo priuilegio , aliquando admittuntur ad excusationem, | ueluti si minor sit annorum XXV, si adfini datus sit tutor , et aliquem | usum rerum habeat , quod ius uenit ex epistula diui Hadriani. |

Item. De libertis [3] quoque, quamuis multa priuilegia excusationum praetendant [h], | tamen a patroni sui liberorum tutela non excusantur.

Item. Qui patri pupilli promiserunt se suscepturos tutelam , non excu|santur , quia [i] est inicum [k] alios non esse datos. |

a Cod. *iis*. *b* Cod. *excusantur*. *c* Ita cod. per *f* et *ph*. *d* Cod. *raeteribus*. *e* Cod. *p* traiecta subter lineola , qua nota in codice significatur *per*. Atqui heic mallem *propter*. *f* Cod. uidetur habere *quam*. *g* Ita cod. pro *et cetera*. *h* Ita cod. quantum uidere licet , non *praetendantur*. *i* Num *quamuis?* *k* Ita cod. uti apud Frontonem *aecum* pro *aequum*.

1 Apud Tertullianum apol. XXV archigallus sacrificat pro salute M. Aurelii imp.

2 Cod. iust. X. 52. 5; dig. XXVII. 1. 6. §. 5.

3 Confer cod. iust. V. 62. 5.

32 Item. Si inmiscuit se administrationi tutor, perdit
· 97. a. beneficium excusationis; plus enim eg||it, quam si P. 92. b.
promisisset; idque diui Fratres Domitio Rufo rescripserunt in | haec uerba : liberis tute||lam [a], quam sponte suscepisti, praebe; nam desiderasti [b]. |

Item. Igitur obseruan||dum deinceps erit, ut qui tutor datus [c], si quas habere | se causas excusationis || arbitrabitur, adeat [d] ex more : nec [e] in infinitum captio-
5 si silentii tempus [f], || per quod [g] res interfrigescat, concessum sibi credat. Hi qui Romae | uel intra centesim||um fuerint, sciant in proximis diebus quinquaginta | se excusationis causa||s allegare debere, aut capessere administrationem; ac nisi id fecerint [h], in ea cau|s|a fore, in qua sunt, de quibus consules amplissimi decre|uerunt, periculo suo |e|os cessare. |

10 Item. Formam autem e|x| hac constitutione datam hodie in usu ita celebrari | animaduertimus, ut || ex eo die incipiant quinquaginta dies enumerari, | ex quo scierat [i] se esse tu|t|orem uel curatorem; scilicet ex eo, ex quo in notitiam | eius decretum prolatu||m sit testato [k] : uel si testamento datus sit, ex quo id quoque sci|erit. Itaque ubi sciit, ne praescriptione ·L· dierum
15 excludatur, si sint sessio|nes [l], uel pro tribunali, uel|| de plano, aduersario, id est ei, qui eum petit, denuntiare | debet, et adire praeto||rem, et titulum excusationis suae apud eum exprome|re. Si feriae sint, l||bellos det contestatorios. |

Item. Tunc demum e|x|cusandus est, qui prius datus fuerat, si is quem nomi|nauerit, et potior n||eces-

a Cod. *liberi tutela.* *b* Cod. *desideras.* *c* Num hinc excidit *sit?*
d Cod. *adea.* *e* Cod. pro *nec* habet *sed.* *f* Cod. *temporis.* *g* Cod. uidetur habere *quam*, ut pag. praec. *h* Cod. *fecerit.* *i* Cod. *scierant.*
k Ita cod. *l* Cod. *cessiones.*

situdine, et idoneus re fideque, uel absens re|praehendatur [a]. ||

Item. Pars orationis [b] imperatoris Seueri : promiscua facultas po||tioris nominandi, nisi intra certos fines cohi|beatur, ipso tractu te||mporis pupillos fortunis suis priuabit : cui rei obuiam ibitur, P.C. [c], si c|e|nsueritis, ut collegae patris sui uel [d] pupilli in decuria uel corpore, item cognati uel affines [e] utriusque necessitudinis, qui | lege iulia et papia e|x|cepti sunt, potiorem non nominent; ceteri cogna|ti uel adfines amiciu||e atque municipes, eos tantummodo nominent, quos | cura conplexus sum *f*. U|i|cinitatis autem iure nemo potior existimetur.

Imp. noster *g* Aelio Diod|o|to. Tutores secundum patris uoluntatem, decreto praetoris | c.u., quod [h] non iure, testamento, uel cod|i|cillis dati fuerant, confirmatos, potiores nominare | posse non arbitramus [i]. Nam iudicium patris licet iure deficiat, seruandum est | .

Item. Libertus, sicut exc|u|sare se a tutelis, ita nec potiorem nominare potest. |

Item. Ex ea die ex qua || quis potiorem nominauit, deinceps omnibus sessio|||nibus aduersus eum, quem nominauit, adire debe||t, usque dum causam finiat. | Ceterum, si aliquam sessionem intermiserit is, qui pot|i|orem nominauit, prae|scriptione excluditur. Plane, illa sessio, quae de plano || celebratur, ei non conputabitur. |

P. 92. b. P. 97. b.

Item. Si [1] is, qui potiorem nominauit, litteras pe-

a Ita cod. *b* Cod. *oratione*. *c* Nempe *patres conscripti*. *d* Cod. *suiu*. An *siue*? *e* Ita cod. At mox *adfines*. *f* Ita cod. *g* Cod. *N*, superposita *o*; itaque licet dicere etiam. *impp. nostri*. *h* Cod. *quos*. *i* Ita cod. *arbitramus*.

1 Cf. dig. XXVII. 1. 13 §. 2.

tier‖it ad magistratus, ut | conpellant eum uenire, quem potiorem nomina‖uit, libellos [a] dedit, alia | die litteras accipere debet, ac [b] magistratibus redde‖re per dinumerationem | uicenum milium passuum.

Item. Illud cu‖rare debet, ut intra diem | decimum, quam litteras reddidit magistratibus, rescripta [c] d‖eposcat; et ubi eas | acceperit, per dinumerationem simili modo reuerti debe‖bit : et si sessionem in‖uenerit, pro tribunali reddere praetori, ut subnotet s‖u‖a manu, quod uolet. |

Item. Si quis eos, quos potiores [d] nominauit, non probaue‖rit, si adhuc intra ·L· simum diem est, alios potiores potest nominare. |

Item. Quamuis [1] supra dixerimus, eum, qui potiorem no‖minauerit, si aliquam ses‖sionem intermiserit, pro tribunali praecribtione subm‖oueri ; utique uerum est, si litte‖rae non sunt impetratae [e] : ceterum, ex quo inpetratae sunt, ‖ in eum diem, quo reddi‖ praetori rescribtae debent, et [f] hoc medio spatio sess‖io fuerit, non oberit si | sessionibus non adierit [g] : et ita in usu seruatur. |

Item. Libelli ita formandi : cum proxime decreto tut‖orem me dandum | existimaueris illi, quod mihi in notitiam pertulit ill‖a‖ die, nomino potiorem [h], ut | municipes suprascriptos [i], illum Ueientanum, morantem eo loco, habentem in | substantia plus minus tantum [k]. Si eques [l] romanus fuerit, qui ‖p‖otior nominabitur, etiam | hoc compraehendi debet. Deinde fine talem

a Sic in cod. An *qui libellos?* *b* Cod. *ad.* *c* An *rescriptas?* *d* Cod. *potiorem.* *e* Sic in cod. non *impetratae.* *f* An *et si?* *g* Ita cod. pro *adfuerit.* *h* Cod. *potior*, linea traiecta per mediam *r.* *i* Cod. *ss*, superducta lineola. *k* Cod. *p. m. tt.* superductis lineolis. *l* Cod. *aeques.*

1 Paulus sent. II. 28.

clausulam || addat : rogo, praetor, propter | praescriptiones, tempora, libellos accipere digner|i|s. |

Si pro tribunali dabuntur, uel de plano, IIII dandi erunt, || et petendum, ut denun|tietur ex auctoritate : cum denuntiauerit [a] et non uene|r|it, libellos det, ut litteras | petat.

Item. Quidam tamen iustos secundum has ||leges putant dici. Diui | quoque Marcus et Lucius Apronio Saturnino ita rescribse||runt : " si instrumentis | probas habere te iustos tres liberos, excusationem || tuam Manilius Car|bo praetor u. c. accipiet ". Sed iustorum mentio ita acc|i||pienda est, uti secundum ius ciuile | quaesiti sint. |

Item. In [b] adoptionem dati ad hanc causam prode|re|t. |

Desiderantur paginae duae. P. 94. b.

32 Item. Ius liberorum a principe impetratum, nec || ad hanc causam nec ad mu|||

. . . . . ,

tionem poterit . . . .

Non enim testamentarius . . .

Paulus libro II Sententiarum. [1] Pro t . . .

ut est latinus iunia*nus* . . . . . *codi-*

cillis ad testamentum non pertinen . . .

Ulpianus de officio praetoris . . . . . *in Ita-*

lia [2] domicilium cons . . . . . *mu-*

neribus subicietur ta . . .

recuperabit . . .

uit sacerdotium cont . . .

tutelam priuileg . . .

apertum testamentum sacerd . . .

a Ita fortasse cod. 2. manu; at 1. *denuntiaueris*. *b* *In* suppletur a me.

1 In editis haec non extant. 2 Cf. dig. XXVII. 1. 19.

Item. Haec de sa . . .
excusationem cons . . .
quo quis consul, uel praetor, uel . . .
Item. Collegas eo . . .
exerceant quam pater f . . .
quo pater pupillorum ex . . .
Item. Sicut autem de. . . .
lium. Et ita imperator noster . . .
Item. Ueteran . . .
Ueteranorum autem *filii* . . .
Sed utrum simul non plu . . .
unam, tractari potest. Puto *tamen* . . .
inueni rescriptum . . . . . *ex-*
cusantur. Et ita de ig . . .
riae Sabinae R. R. R [a] . . .
exauctoratum e . . . . . *Sed ignominia missi* |
ab [1] urbicis plane *tutelis excusabuntur, quia ingredi eis urbem non licet.* |
Sed etsi non sint perfectis . . .
si missionem non ig. . . .
Item. Sed primipil. . . . |||
. . . . . , ... *primipilarem* dabunt P. 94. a.
. . . . . legare quoque ipse quoque [b] in locum [2]
. . .
. . . . . m sacerdotio fungitur
. . . . . rescripto, diui Pii declaratur,
. . .
. . . . . , ... unt in primipilaribus

a Priores duae *R* significant *rescripserunt;* tertia est initium uocabuli deperditi. *b* Ita bis *quoque* in cod.

1 Dig. XXVII. 1. 8. §. 9. 2 Cf. dig. XXVII. 1. 8. §. 11.

. . . . . *exe*mplo ueteranorum
. . .
. . . . . ueterem suam emp-
. . . . . *s*extertia centum mi-
. . . . . mmatam eam nan-
. . .
. . . . . ducit : nam minor uigin-
ti quinque annis . . . . . *tut*ela excusantur ut
. . . . . o daret minores XXV
annis . . . .
. . . . . t a principio negotiorum
. . . . . honera tutelarum
. . . . . m iniuriam adferat
. . . . , ... *a tutel*a excusabitur. Hi quos
. . . . . tutelas quas ante
. . .
. . . . . *excusab*itur etiam ab ea quam antea sus-
. . . . . si ad tempus curator
. . .
. . . . . m per rusticitatem [1] se alie-
. . . . . mereri paupertas pla-
. . .

Item. Tria [2] *honera tutelarum excusatione*|m tribuunt. Tria autem h*onera sic sunt accipienda , ut non numerus pup*illorum plures tutelas faciat , | *sed patrimoniorum separatio : et ideo qui tribus* | fratribus
F. 93. b. tutor datus est , ||| qui indiuisum patrimonium habent, uel quibusdam tutor, quibusdam curator , unam | tutelam suscepisse creditur.

Item. Qui curam kalendarii Gaditanorum a principe inductam, in eques|tri [a] ordine susceptam administra-

a Cod. *sequestri.*

1 Cf. dig. XXVII. 1. 6. §. 19. 2 Dig. XXVII. 1. 3.

bat [a]. In tribus non inputabitur tutela | uel cura, quae affectata est : affectatam sic accipiemus, si uel appetita uideatur, | uel cum posset quis se excusare, ab ea se non excusauit. Creditur enim affectasse, qui honus, | cum posset declinare, non recusauit. Et id saepe decretum est in tutore, qui non potuit in|uitus dari tutor, uel curator ei [b], qui cuius fuerat tutor, curator est nominatus. |

Item. Si quis [1] inter tres [c] emancipati filii sui tutelam administret, an ei haec in nume|ro cedat [d], scio dubitatum. Inuenio tamen Fuluio Aemiliano in persona Manili | Optiui rescriptum, emancipatae filiae tutelam numerari ei [e] inter honera oportere. |

Item. [2] Tria autem honera in domo *f* esse sufficit. Proinde si pater alicuius uel | filius uel fratres [g], qui est in eiusdem potestate, tria honera sustineat, quae ad periculum patris | pertinent, quoniam [h] uoluntate eius administrant ; omnibus excusatio a tutela conpetit. |

Item. Numerus quoque liberorum a tutela excusationem tribuit : ciuibus | quidem romanis earum tutelarum, quae Romae sunt iniunctae, a [i] trium filiorum ; earum | uero, quae in municipiis italicis iniunguntur, quattuor numero liberorum : | idque imperator noster et diuus Seuerus Claudio Herodiano rescripserunt. Et ideo, si quis a magistratibus | municipalibus fuerit datus, quattuor numero liberorum debebit excusari. |

Item. Sed et si in prouincia delata fuerit tutela,

a Excidisse aliquid manifestum est. *b* Ita cod. Sed uidetur dicendum *curatore*. *c* In dig. additur *tutelas*. *d* Dig. *numerum procedat*. *e* In dig. omittitur *ei*. *f* In dig. additur *una*. *g* Sic cod. Sed in dig. est *frater*. *h* Dig. *patris sui spectent, quia*. *i* Ita prorsus codex.

1 Dig. XXVII. 1. 13. §. 16. 2 Ibid. fr. 5.

licet Romae excusatio alle|getur a quinque liberis, debet recipi. |

Item. Exemplo ciuium romanorum latinos iunianos [a] excusari oportet.

Item. Iusti autem, an iniusti sint filii, non requiritur : multo minus, in potestate nec | ne sint; cum etiam iudicandi honere iniustos filios releuare Papinianus lib. V quaestionum | scribat.

Item. Ex filia nepotes prodesse [b] ad tutelae liberatio|nem, sicuti nec ad caducorum uindicationem palam est; nisi mihi proponas | ex ueterano praetoriano genero socerum auum effectum; tunc enim secundum oratio|nem dei [1] Marci, quam in castris praetoris [c] recitauit, Paulo iterum et Apronia|no consulibus (168) VIII. id. ian., id habebit auus, quod habet in nepotibus ex filio natis : | cuius orationis uerba haec sunt : et quo facilius ueterani nostri soceros | repperiant, illos quoque nouo priuilegio sollicitabimus : ut auus nepotum | ex ueterano praetoriano natorum iisdem commodis
P. 93. a. nomine eorum ||| fruatur, quibus frueretur, si eos haberet ex filio. |

Item. In adoptionem dedisse non nocet; nec adoptasse ad excusationem | proderit, quoniam soli naturales tribuunt excusationem. |

Item. An bello amissi a tutela excusare debeant? Nam

a Cod. *iumanos* *b* Videtur corrigendum *non prodesse.* *c* Ita cod. pro *praetoriis.*

1 Ita explicatis litteris in cod. haud semel Marcus non *diuus sed deus* dicitur ; peculiaris uidelicet honoris causa. Certe Capitolinus cap. XVIII de Marco extincto ait : *priusquam funus conderetur, ut plerique dicunt (quod numquam antea factum fuerat neque postea) senatus populusque non diuisis locis, sed in una sede propitium deum dixit*

et in fascibus sumen|dis, et in iudicandi munere pro superstitibus habentur, ut lege iulia de ma|ritandis ordinibus, de fascibus sumendis, et publicorum kapite uigenti sex [a], | item priuatorum kapite uicensimo VII de iudicando cauetur. Et puto | constituendum, ut et a tutelis excusent. Proinde, siue tres bello amise|rit, siue unum duosue, pro superstitibus cedent. |

Item. Sed utrum soli filii, an et nepotes debent [b] prodesse, subsistendum; quoniam lex quidem priuatorum kapite XXVII senatus [c] appellat, lex uero publicorum | kapite XXVI liberorum facit mentionem. Puto tamen eandem esse aequitatem | in nepotibus, qui in locum filiorum succedunt, quae est in filiis. |

Item. Utrum in acie dumtaxat amissus, an tempore belli amissus prosit? Sed Aristo | in acie amissum dumtaxat: ego [1] puto, per tempus belli amissum debe|re prodesse, ne publica strages patri noceat. |

Item. Erit haec etiam excusatio, si quis se dicat tutelam alicuius adm|inistrasse, et ad curam eius uocetur. Nam inuitum non esse conpellendum suscipere, | imperator noster cum patre Polo Terentiano rescripsit. |

Item. Si quis uxoris [d] suae curator datur [e]. Nam sicuti senatus censuit, ne quis | eam ducat, cuius tutor uel curator fuit, ita uxoris suae non debere cu|ram administrare, diuus [f] Seuerus Flauio Seueriano rescripsit. |

Item. Proinde, si cui fuerit pupilla a patre desponsa, non debebit ei tutor | dari, ne nuptiae inpediantur, et datus excusabitur; et si sponsae suae || curator

a Ita cod. *b* Ita cod. *c* Corr. *solos natos*. *d* Ita. cod. *e* Supplenda uidetur uox *excusatur*. *f* Ita cod. explicatis litteris.

1 Contraria sententia eidem Ulpiano adscribitur dig. XXVII. 1. fr. 18.

fuerit datus, debebit excusari, nisi forte a patre tutor uel cura|tor fuerit destinatus. Aut enim ipse eam pater despondit, et utrumque perficiet; aut | post mortem patris desponsa est, et magis est, ut uoluntati patris obtem|peretur in honore, quam ipsius in matrimonio : quare nuptiae inpediuntur. |

30 Item. Est et hoc genus excusationis [1], si quis se dicat domicilium non habe|re Romae delectus ad munus, uel in ea prouincia ubi domicilium non habet; idque et deus [a] Marcus Pertinaci et Aeliano [2] conss. (163?) rescripsit. |

32 Item. Proinde qui studiorum causa Romae sunt, praecipue [b] ciuilium, debent ||| . . . ris causa Romae P. 100. b. agunt studii cura distracti. Et ita | . . . imperator Antoninus Aug. Caecali a censibus et aliis | . . .

Item. proinde, si quis ad urbicam dyoecesim pertinens | . . . r excusare se debebit ab eo patrimonio, quod in regio | . . . rare prouincialis caueat, si legatum accepit, hoc facere li | . . . adminis|t|atum, quoniam in plenum uoluntati paret legati | . . . *excusa*bitur; idque deus [c] Marcus in eo, qui se a re prouinciali excusauit | . . . s Claudio Pulchro rescripsit. |

. . . uoluit excusare, nec optinuit. Postea potiores
0 nomi|*nauit* . . . et magis est ut possit, si eum [d] tempora patiantur. Uos enim | . . . us licet potior nominatus, alterutrum debeat eli|*gere* . . . re se potiorem;

a Cod. *D*, traiecta linea. Ergo *deus* uel *diuus*. *b* Cod. *praecipuae* *c* Cod. *D*, linea traiecta. *d* An *dierum*?

1 Dig. XXVII. 1. 46. §. 2.

2 Notemus hoc consulum sub Marco collegium partim, nisi fallor, incognitum. Conferantur autem fastographi Sigonius aliique, Muratorius in annal. et in inscript. p. 335.

an uero magis potiorem nominare | . . . o [a] praetori [b] rescripsit. |

. . . tutor datus est, et excusare se, et non recepta excu|*satione potiores* nominare potest, si tempora dierum patiantur. | *Quod si uelit* potiores nominare, postea ad excusationem transi|*re non potest; nam confi*tentis est, nullam se excusationem habere, cum potiores | *nominauerit. Nec* ferendus est, si dicat se sine praeiudicio hoc facere, for | . . . teatur excusationem et potiorem nominationem | . . .

Item. Is qui potior nominatus est, siquidem negat se esse in ea coniunctione, am|*plius nominare* potiorem non potest: conuictus ne excusare se quidem poterit: | *et ita est . . . ad Herodianum* de excusatione insertum. |

. . . nominatus est, ad omnia haec dies eos habebit, quos | . . . sunt, ut eodem rescripto declaratur. |

Item. Is, qui potiorem nominat, libellos debet quaternos dare praeto|*ri de plano, uel pro* tribunali, ut epistula dei [c] Marci ad Aemilianum | *continetur*: *et dicere, quo* iure potiorem nominet, id est gradum necessitu|*dinis eius uel cognati*onis aperte designare: et ideo non sufficit, cognatum | *uel collegam gene*raliter dicere, sed debebit gradum dicere, uel nomen | *collegii dig*nitatisue designare, et ius cognatio-
nis expri|*mere: nec sufficit colle*gam dicere, nisi, in quo collegio, addiderit. Et si forte ||| in aliquo horum P. 100. a.
deliquerit, emendandi ei facul*tas intra tempus, quo po*|tuit potiorem nominare, conceditur; postea non. Idque im*perator noster . . . rescripsit.* |

Item. Ne hi quidem possunt [d], quos praetor confir-

a Supple *Aelio Diodoto*, ut p. 52. n. a. *b* Cod. *praetor.* *c* Ita cod. explicatis litteris. *d* Excidisse uidentur uerba: *potiores nominare.*

mauit, testamento de|*stinatos ut* . . . doto [a] praetori rescripsit. Proinde, si a matre fuerint designa*ti*, *an potiores* | nominare possint, quaeri potest: et puto eos nomina*re non posse*, *sicut de iis* | rescriptum est, qui a patre erant designati. Sed hoc erit *seru* . . . | alio uirilis [b] sexus per uirilem sexum descenden . . . | curae destinati. Nam et Papinianus respondit, libertum a patro . . . *des*|tinatum tutorem posse potiorem nominare.

Item. Nominare autem potiores non possunt in primi*pilari* . . . | diuus [c] Seuerus constituit. |

Item. Licet autem patris appellatio in oratione . . . | accipiendam; quamquam circa primipilares hoc iure *utimur, ut filio primi*|pilaris dentur soli, non etiam nepoti. |

Item. Sed non cognati uel adfines possunt nominare potiores . . . *ex*|pressum est, hi soli qui lege iuliaue [d] excepti sunt. |

Proinde, siquis cognatus alterultra [e] lege exceptus lic . . . | doto [f] praetori est rescriptum, potiorem nominare non poterit n . . . | nominare adfinis qui alterultra [g] lege exceptus . . . |

Item. Excipiuntur autem lege quidem iulia cognatorum . . . | no sobrino sobrinaue natus; sed et nata per interpretati*onem* . . . | horum potestate sunt, quaeue in matrimonio, uel hii, qui su . . . | trarum hoc gradu nos contingentium mariti u . . . | tate nostra cognati contingentes eos ea cognati . . . | non excedit.

a Cl. Theodoto, ut p. 13? an potius *Aelio Diodoto*, ut p. 42, et infra p. 59? *b* Cod. *uiriti*, *s* absorpta a seq. *c* Ita cod. explicatis litteris. *d* Videtur dicendum *papia iuliave*. Confer infra v. 27. Nisi mauis supplere *publicorum priuatorumue*. Sic dig. XII. 5. 4, ubi in editis legitur *lege iulia iudiciorum publicorum*, in cod. pal. 737. p. 168. col. 2. legitur *lege iulia et papia iudiciorum publicorum*. *e* Ita cod. Sed dic *alterutra*. *f* Supple *ut* supra. *g* Ita cod. Sed corr. ut supra.

Item. Nuptarum nobis co . . . | gradum uel nostri cognati ab uxoribus nostris . . . |

Item. Lege autem papia hii adfines [1] excipiuntur, qui u . . . | et socer et socrus umquam fuerunt.

Item. Uitricus . . . | priuigna, uel ipsorum, uel eorum qui in eorum potestate | fuerunt.

Item. Memini itaque, me suad . . . | Alcimum libertum maternum Furi Octaui c. u. i . . . | cum tutelam eius administrasset, necessariusque ad . . . ||| nam et liberti materni in pari sunt condicione. Oratio enim dei [a] Marci ita scribta est, | ut patroni patronae libertus tutor deligi possit, tametsi aliquo priuilegio sub|nixus sit. P. 90. a.

Item. Si alius eum latinum fecerit, alius iterauerit, | an utriusque liberorum tutelam suscipiat, uidendum, quasi utriusque meritum | habeat. Nisi forte, exemplo munerum, ut deus [b] Marcus rescripsit apud Orignem [c] eius | qui latinum fecit, debere eum fungi, solus [d] eius liberorum tutelam sus|cepturam dicemus.

Item. Officium quoque militare excusat. | Nam cum munus emeritum prodest, multo magis cum frequentatur prodesse debet. | Sed si ad tempus rei p. causa absit, non in perpetuum, sed ad tempus excusabitur. Denique, | cum ex facto sub diuo Hadriano, quidam cum legatus esset legionis, testamentum recitatum | esset, quo tutor erat datus; non in perpetuum, sed ad tempus, quo legatus legionis | erat, meruit excusationem. Etiam is, qui commentarios habet praefecti,

a Ita cod, explicatis litteris. *b* Cod. *D*, linea traiecta. *c* Sic in cod. *d* Ita cod. Sed dic *solum*. *e* Ita cod. Dic *susceptur*um.

1 Confer cod. th. XIII. 5. 7.

quamdiu hic | commentarios habet praefecti, ut deus [a] Marcus cum filio rescribsit. |

Item. Hi, qui muniti sunt aliquo priuilegio, aliquando non admittuntur ad excusationem, | uelut si minor sit annis XXV adfini datus tutor, et aliquem usum rerum | habeat hereditariarum. Quod ius uenit ex epistula diui Hadriani, quam scribsit | Claudio Saturnino legato Belgicae; quae constitutio uidetur de his loqui, qui a praetore | dati sunt. Ego idem esse accipiendum, si testamento datus sit. In ean|dem sententiam et diuus [b] Pius Plaetorio [c] Nepoti scribsit. |

Papinianus lib. XI quaestionum respondit: uerbis orationis Fratrum imperatorum libertum, etsi ob aliquod | priuilegium a tutelis uacet, patroni tamen patronaeque liberorum [d] tutor | ut delegatur, conprae-hensum. In numero liberorum pronepos patroni sine | dubio continetur. Sed potest dici, non aliis patroni liberis libertum hoc debere, | quam qui iure patroni hoc sperare possunt: et ideo neque patronae nepotis tutelam | administrare conpellendum. Priuilegio . . . [e] irum neque pupilli qui [ex filia] pa|troni uenit, quia uacatione propter liberos patronorum, qui per uirilem sexum descendunt, liberti fruuntur. |

Item. Et hac quae . . . de eo, cui beneficium datae libertatis exprobari potest. | Alioqui nequaquam [1] credendum est, ei priuilegium [f] ablatum, cui fideicommissa [g] libertas | soluta est. Nam in toto fere iure manumissor eiusmodi nihil iuris (*ut*) patronus ad|uersus

[a] Cod. *D*, ut supra. [b] Ita cod. explicatis litteris. [c] Cod. 1. manu *Platorio*; deinde, ut uidetur, *Plactorio*. [d] Cod. *libertorum*. [e] Supple quattuor litteras. [f] In dig. additur *excusationis*. [g] Dig. *fideicommissaria*.

1 Haec extant dig. XXVII. 1. 24.

personam modo liberti consequitur, licet in bonis eius
32 patroni ius exerceat; | excepto, quod in ius uocare patronum iniussu praetoris non debeat. |||

Item. Ius anulorum ingenuitatis imaginem praestat, P. 90. b.
saluo iure patro|norum, patronique liberorum [1]. |

Paulus libro sexto quaestionum sub R.[a] (*de*) legitimis tutelis. Apollinaris Paulo. Duo [2] sunt Titi, pater et filius, datus est tutor Titius, nec apparet de quo sensit
5 testa|tor; quaero quid sit iuris? R. Is, datus est quem dare se testator sensit. Si id non atparet [b], non ius deficit, sed probatio. Ergo [c] neuter est tutor. Hoc rescriptum est in Sti|cho manumisso, si duo sint Stichi, et incertum, de quo testator senserit; uel si Erotem legauerit, qui plures eodem nomine habuit seruos. | Quod in nummis legatis non ita placuit: si non atpa-
10 ret uoluntas, id accep|tum est, quod minus est. |

Antoninus Granio Firmino militi. Ex duobus tutoribus, qui non | specialiter in locum excusati dati sunt, sicut precibus tuis adlegas; si unus pro | tutore res tuas administrauit, aduersus eum tantum tibi conpetere actionem, | ignorare non debes. Nec enim mutuo
15 cessationis periculo, qui nihil gessit, ten|eri potest. Cum simpliciter datus est, qui administrationi se miscuit, contutor | iure fuisse non uideatur. |

Paulus libro singulari de testamentis. Parentibus licet, liberis suis [d] | in potestatem habentibus testamento tutores dare, masculis quidem inpuberibus, | feminis uero etiam puberibus, et tam iam natis, quam
20 etiam postumis. Itaque post institu|tionem *here*dum

a Nempe *rubrica*. *b* Ita cod. *c* Dig. *igitur*. *d* Ita cod.

1 Dig. II. 4. 10. §. 3. 2 Dig. XXVI. 2. fr. 30.

hoc modo scribere potest : Lucio Titio filio meo, et si mi|hi uiuo mortuoue nati erunt, tutores do Lucium Aurelium et Ga|ium Optatum; a quibus peto, ut tutelam liberorum meorum gerant, ita ut ea, quae in Asia reliquero, Aurelius; ea autem quae in Italia, Optatus administret. |

Possumus autem et singulis liberis alium atque alium tutorem | dare, ueluti hoc modo : Titio filio meo Aurelium tutorem do; Seio filio | meo tutorem Optatum do. Pluribus quoque liberis unus tutor, item uni plures dari possunt. |

Paulus libro singulari de excusationibus. Hii, qui tres pluresue tutelas, uel curationes, uel permixto modo cuiuscumque separatas admi|nistrant, excusari a tutela curationeue solent. Quod si fratrum tu||telam suscipiant, pro una tutela . . . antur eadem bona . . . ||

P. 89. a. Ulp. de officio praeto||ris tutelaris. Obseruari au- P. 34. b. tem oportet, ne his pupillis | tutorem det, qui patrimo||nia in his regionibus habent, quae sunt sub iuridicis, | ut Cl. Pompeiano praetor||i imperator noster rescripsit; multo magis, si in prouincia sit patrimo|nium, licet is, (*qui*) petitur [a], in u||rbe consistat. |

Ulp. de officio praetoris || tutelaris. Qui [1] in collegio pistorum sunt, a tu|telis excusantur, si mod||o per semet ipsos pistrinum exerceant. Sed non alios | puto excusandos, quam qui in||tra numerum constituti centenarium pis|trinum, secundum litteras di||ui Traiani ad Sulpicium Similem, exerceant: | quae omnia litteris praefecti a||nnonae significanda sunt. |

a Num *petit*?

1 Eadem dicit Paulus lib. XXVII. 1. fr. 46. pr. sing. de cognitionibus in dig.

Ulp. lib. suprascripto. Sed ostien‖ses pistores non excusantur, ut Filiuminiano imperator | noster cum patre rescripsit. ‖

Item. Urbici [1] pistores a collegarum quoque | filiorum tutelis excus‖antur, quamuis neque decuriales, neque qui in ceteris cor|poribus sunt, excusentur : et |i|ta Hadriano [a] rescripto ad Cl. Iulianum [2] praefectum annonae | significatur; quam epistul|a|m quodam rescripto ad Uernam et Montanum | pistores imperator noster cum patre ‖ interpretatus est et ad pistores pertinere. Cum in eo negotio | frumentum agenti|bus| daretur a collegarum filiorum tutelis uacatio, | plus etiam imperator noster indulsi|t|, ut a tutelis quas susceperant, antequam pistores | essent, excusarentur. Sed ho|c| ab ipso creatis pistoribus praestitit; et ita Mar|co Diocae praefecto annonae rescripsit. |

Item. Sed et qui in foro |*s*|uario negotiantur, si duabus partibus bonorum | annonam iuuent, habe|n|t excusationem litteris allati *a praefecto* urbis | testimonialibus neg|o|tiationis; ut imperator noster et diuus Seuerus M. An*icio* Cerea|li rescripserunt : quo rescripto decla|*r*|atur ante eos non habuisse inmunitatem. Sed non eis | dari eam quae data est his |*qui*| annonam populi romani iuuant. |

Paul. lib. singular|i a|d municipalem. Urbici [3] autem pistores a collega|rum quoque filiorum tu|t|elis excusantur. Sed et si qui in foro suario nego|tiantur, si a

a Corr. *Hadriani.*

1 Haec itidem repetit Paulus l. c.

2 Ad Cl. Iulianum, huius fortasse filium, scribit non semel Fronto.

3 Eadem Pauli uerba, sed ex libro singulari de cognitionibus, extant dig. XXVII. 1. fr. 46. § 1.

duabus parti|bus| patrimonii annonam iuuent, a tutelis habent | excusationem. ||

Ulp. de officio praetoris tutelaris libro singulari. Proinde, si mu|t|us surdusue quis sit, sine dubio a tutela excusa|bitur. Hi uero, quos ualetudo, | uel | furor, uel mōrbus perpetuus excusat, etiam eas | tutelas, quas ante s|us|peperant, deponunt. Alia causa aetatis est. Lumi|nibus etiam captum Porta|t|o Faustino rescripsit imperator noster cum patre.

P. 84. a. Item. Furio ||| Epatidae, cum allegasset se unum oculum amisi||sse et in alio periclitari, rescripsit, | an propter aduersam ualetudinem oculorum excusari || deberet, praetorem aestimaturum. | Hi etiam a susceptis excusabuntur. | P. 89. b.

Item Paupertas [1] plane [a] dat excusationem, si qui|s imparem se oneri iniuncto | possit docere [b]; idque diuorum Fratrum rescripto contin||etur. |

Item. Si quis autem in prouincia domicilium habet, de||bet excusari; sed et si quis patri|monium in ea regione, quam iuridicus adminis||trat, habet. |

Item. Scio tamen quosdam, cum per errorem ad potio||rum nominationem | prosilissent, haud impetrassent [c] ut deserto || iure potiorum ad excu|sationem se conuerterent. |

Paulus libro singulari ad municipalem. Pa|u||pertas [2] quoque solet tribuere ex|cusationem, quod honeri tutelae inpar esse [d] || uideatur. |

Paulus libro singulari de officio praetoris tut||elaris [e].

a Dig. *sane*. *b* Dig. *probare*. *c* Corr. *impetrasse*. *d* Cod. *inpetrasse*. *e* Cod. *tutelari*.

1 Dig. XXVII. 1. fr. 7.

2 Eadem fere, a Paulo repetita in lib. II. Sententiarum, leguntur dig. XXVII. 1. f. 40. §. 1.

Mediocritas [1] et rus|ticitas et domesticae lites interdum excusationes merentur, ex epistula | diuorum Hadriani et Antonini et Fratru||m ad Caerellium Priscum | praetorem tutelarem. |

Item. Qui conplura allegant, quae singula non sint fir||ma, interdum excusari solent. | Nam et Fratres imperatores Sentio Potito ita rescripserunt : Quam-|| uis, singula quae litteris tuis | conplexus es, non praestent sibi iustas causas excusa|[t]ionis, tamen, quia multa simul | congruerunt, mouere nos possunt, ut excusatio tu||a a tutela recipi possit. |

Paulus libro singulari de excusatione tutorum. Imperatores nostri Aelio Diodoto | suo *salut*em. Tutores secundum patris uoluntate|m| decreto praetoris c. u. quod non iure | testato uel codicillis dati fuerant, confirmato || nominare potiores posse | non arbitramur. Nam iudicium patris, licet iure |*d*|eficiat, seruandum est. |

Paulus libro I editionis secundae [2] de iurisdicti|o|ne tutelari. Qui tres plures|ue liberos habent superstites, excusari solen|t, i|dque conpluribus constitutionibus | cauetur, tam dei [a] Marci et Luci, quibus Pontium Ma|*rc*|ellum trium liberorum | patrem liberauerunt, litteris ad eum em|i|ssis, quam dominorum nostrorum. Sed hic | numerus in Italia ciues romanos liberat : nun|c e|x constitutione principum | nostrorum nec in Italia, sed Romae tantum exem|p|lo municipalium mu|nerum. Nam Clodio Herodiano ita scribserun|t| : Sicut in Italia ciues romani | consistentes numero quattuor liberorum |*inc*|olumium a ciuilibus * ||| . . . * Q. XXVII.

a Ita cod.

1 Dig. XXVII. 1. fr. 6. §. 19. paucis mutatis.

2 Notemus hunc titulum paulini libri.

QUANDO DONATOR INTELLEGATUR REUOCASSE UOLUNTATEM.

P. 21. b. . . . ipsam contumeliis pers|e|qui; in affectu pie- P. 86. b
tatis monitos posse mitescere. | Uolumus igitur, ut si const|e|t iuxta patrem liberos, contra quam humanitatis ratio | deposcit, superbe cru|de*literque* | se tollere, emancipatio firmitudine euacuetur; | idque, quod liberis pater do|*nati*|onibus contulit, patris dicioni naturaeque *iuri* subiu|gati, patriae reccida|t *p*|otestati. Et ita illi, qui sacris euoluti, a functione ob-| sequii recesserunt, nec|*ess*|itatis laqueis adstricti, in qua [a] commendatio|ne pietatis etiam detre|*cta*|ntes adueniant. Dat. XVII. kal. augg. Constanti|nopoli, Gallicano |c|t Symmacho conss. (330) |

Constantinus et Caess. [1] || Multas saepe natas ex donatione causas cog|nouimus, in quibus uel adu|m-| brata pro espressis, uel inchoata pro perfectis, uel plurima | pro omnibus controuersiam faci||ant, cum agentium uisa [b] ex ingenio ac facul|tate dicendi, aut perfecta d|e|formarent, aut inchoata perficerent. Inde ius an|ceps, ac pro dicentium in|p|ulsu uaccillanti [c] sententiarum decreta differebat, | Maxime karissime ac iucundissime. Hi|n|c enim nuper exceptis personis dicta lex est, in quibus sum|mum ius, et uoluntas |o|mnibus libera, solemnitate more perfecta, ortus [d] | suos prae-

a Ita cod. Sed legendum uidetur *iniqua*. *b* Sic, quantum uidere licet. *c* Ita cod. *d* Ita cod.

1 Conferenda est haec Constantini lex cum alia eiusdem ex empt. et uend. v. ult. p. 7. sqq.

senti munere o|p|ulentat [a]; tempestiua dehinc communium | donationum cura suc|c|essit. Absolutis enim illis, quae ideo prima sunt, quoniam | sunt religione potiora, cir|cum|acto animo ad uniuersum donationum genus, | conspeximus omnes ear|u|m species signis ac nominibus inprimendas, | ut in hominum contractibus |d|ifferentiam sui nuncupationum proprieta|te secernant. Itaque siue |il|la donatio [1] directa sit, siue mortis causa insti|tuta, siue condicionibus fa|ci|endis non faciendisue [b] suspensa, siue ex aliquo notato tempore prom|i|ssa, siue ex [c] animo dantium accipientiumue | sententiis quantum ius sinit, c|og|nita [d]; eius haec prima obseruatio est, ut quas [e] leges | indulgent, condiciones |p|actionesque [f] promantur; hisque penitus cognitis | uel recipiantur, si conplacita|e, uel r|eiiciantur, si sunt molestae. Sed iure rec*tius* | parendum erit, nec de|ne|gabitur officium, quin simul spes abicia*tur adi*|piscendi. In ceteri|s|[g] sane condicionibus indefensos minores quoniam [h] *certa*| re promissa difficile est non | . . | it, quorum tamen defensores [2], si forte per | eos in obeundis donationum off|ic|iis, quare cum res erit recepta, neclecta [i] utilitas minoris | commodis [k] spoliabitur [l], rei am|*is*|sae periculum praestabunt. Ita familiaris dispendii ||| metus etiam segniores ad ea confician- P. 21. a.
da ex tard|*itate i*|ncitabit. Post in iisdem | conscri-

a in cod. additur *e*, lineola superimposita, nempe *est;* mox tamen *c* uidetur expuncta. *b* Cod. th. et iust. *faciendi*. *c* In cod. th. *ex* deest. *d* Cod. th. *cognominata*. *e* Cod. *qs*. *f* Cod. th. et iust. *actiones*, *conditiones*, *pactionesque*. *g* Quid haec sibi uelint, difficile est dictu. Excidisse tamen non pauca post *molestae*, facile est coniicere. *h* Cod. *qn*. *i* Ita cod. heic et alibi. *k* Cod. *commodi*, *s* absorpta a seq. *l* Ita cod. 2. manu; at 1. *probabitur*.

1 Cod. th. VIII. 12. c. 1; cod. iust. VIII. 54. c. 25.

2 Epit. Cod. th. III. 19. c. 2; cod. iust. V. 37. c. 21.

bendis praecipue nomen donatoris, ius, a|*c re*|m notans proscribatur [a]; | tum ab utroque iure conpleatur, neque id occulto, aut per imp|*rito*|s, aut priuatim. His enim rebus | saepe clandestina fraus, et quae facta sunt infecta, | *et i*|nducta [b] quae scripta sunt, | simulans, aliisque ac dehinc aliis largiendo a|c | donando, ac saepe | uel dando multos habendi spe allectos concurr|*ere* | in expugnanda sibi proprietate impulit. Tabulae i[c] | ... | quodcumque aliut materiae tempus | dabit, uel ab ipso, uel ab eo, quem fors summi|ni|-tra-uerit [d] scientibus | plurimis perscribantur*, eaeque, ut supra conpraehensum est, rebus, nominibus, per|sonisque distinct e sint; ac tum corporali|s t|raditio, in quam saepue multi | talia simulando iurepentes, aut ueluti co·p|or|a capientes, sollemne | illud ius, ac uoluntarium, inconcessa usurpa|t|one praeripiunt. Ea igitur | ipsa rerum traditio praesentium aduocata uicin|ita|te, omnibusque arbitris, | quorum post fide uti liceat, conuentu plurimorum celebre|*tur*. | Non enim aliter uacua iure | dantis res erit, quam [e] ea uel eius uoluntate, si est mol|li|s, tradatur, uel absce·su s|ui, si domus aut fundus aut quid eiusdem generis eri|t, s|edem nouo domino | patefecerit. Quae omnia consignare actis iudi|c|is praestat, ut res multorum | mentibus, oculis, auribus testata, nullum efiu|g|at, cuius aut scientiam | kapiat, aut dissimulationem tegat.

---

* *In marg. sch.* Donationes apud acta firmandas et praesentibus multis inplendas.

---

a Cod. th. et iust. *rem notari oportet.* *b* Ita cod. 1. manu; at 2. *indicta.* *c* Ita cod. Sed in th. et iust. *aut.* *d* Ita scribitur in codice, non *submin.* *e* Corr. *quam si.*

Quod si |iu|dex aberit, cui summa | prouinciae commissa est, mandetur istud magistratuum actis, atque ut nullus sit subi|ciendi aut surripiendi locus, cum alterutri co|n|modum sit uerum, exemplis | idem magistratus adscribant. Sic enim conscie|n|tia multorum, monumentis iudiciorum ac populorum praescri|b|t|is, aut litium causa peruulgatis omnibus, fides abstrusior non erit. Tal|ia| enim esse oportet dominiorum [a] | initia, quorum diuturna possessio saepe legitim|a| proprietatum iura perfrin|git : talis liberalitatum honestas, quae loci|s| clamata omnibus, | accipientium donantiumque famili|s, liberalitatis et gratiae | praedicatione compleat [b]. Simul cum sit eximi|am|, cuiusque donum prome|rendo cepisse, eius iucunditas nulla li|t|um tristitudine minuatur. Quod si expectanda causa, dicendaque sententia, or||ba publico testimonio | liberalitas caecam gratiam obscuro|que| coetus prodiderit, quoniam | sola fraus cognita est, eorum [c] quae donata dicu|n|tur, temere non erit fides acci||pienda, P. 23. b.

sed ea alienat*ione* . . .
uorum reiecta uel su . . .
uersis studiis recte r . . .
iure quod quibusque rebus don*atis* . . .
ea perfectione faciend . . . . . *uer*-
borum deinde esse quicquam . . .
lege commutata uer*borum* . . .
faciendis neque ullam . . .
flare cum futuris ius p . . .
quae ut omnes cognosc . . .
ti tuo praeferenda est. PP. *III. non. feb. Seuero et Rufino* | conss. in foro diui *Traiani*. (323.)

a Cod. *dominorum*. *b* Dic *praedicationem*, uel *compleatur*. *c* Cod. *earum*.

Paulus [a] lib. XII. R. Inperfecta . . .
liberalitatis nouissim . . .
Item. Non ideo donatio . . .
filiae tradita placui . . .
tatem sibi recepisse . . .
Item. Cuius mater absenti fi . . .
ad eum fecit quas procu . . .
quae instrumenta praediorum e . . .
praediorum ad filium . . .
uel seruis eius tradita n . . .
diorum ad filium peruen . . .
nae uoluntatis et c . . .
causa redire iussisset . . .
possessionem praediorum . . .
constare . . . .
factam praedio neque m . . .
habuisse. Respondi : nec fideicommissum s . . .
in aede sacra editu . . .
teris post mortem suam . . .
post mortem suam . . .

P. 23. a.

. . . . . r poenam mad . . rationem
. . . . . uit quod ne fiduciae daretur
. . . . . num accepit perueniret, qui
. . . . . actio perficitur. Cum autem creditor
. . . . . nem si debitor pecuniam quando
. . . . . one factam nouationem
. . . . . dam stipulationem uenit
. . . . . inchoauit. Respondi :
Item. . . . . *possessione* tradita, quam inritam
. . . . . donauit, in iis praediis fuit

[a] Cod. *Paul.* Sed Papiniani omnia esse, quae sequuntur, certum est.

. . . . . tas non posse reuocari conue-
. . . . . m ad irritum reccidere [a]
. . . . . t affectio pridem praecesseris
. . . . . atis uitae coniunctione
. . .

Item . Species extra dotem a matre filiae nomine uiro traditas [1], filiae, quae | *praesens fuit, donatas et ab ea uiro traditas uide*ri respondi, nec matrem | *offensam repetitionem habere, uel eas recte* uindicare, quod uir cauis|*set, extra dotem usibus puellae sibi traditas; cum* ea significatione non | *modus donationis declaretur, nec ab usu proprie*tas separetur, sed peculium | *a dote puellae distingueretur*.

Item . Pater [2], *qui filiae, quam habuit in potestate, mancipi*a donauit, et peculium | *emancipatae non ademit . . . emanci*pationis uita deces|*serat, ex post facto donationem uidebatur perfe*cisse . |

. . . . . bat praediorum, quae pater ei post
. . . . . am donationem genuit
. . . . . , esset : parui etenim refert,
. . . . . cta non probaretur arbitrum
. . . . . em recte secuturum
. . . . . ea dati si*nt* [b]
. . . . . si filiae *pro*pria praedia|||
praelegaret; et adiecisset : "exceptis quae sorori tuae P. 19.
donaui". Nam et testamento libera| litatem confirmatam, et aperte patris declaratam uoluntatem [c]; | quod diuisionis arbitrio sufficit, iuris quoque uerbis deficientibus. |

a Ita cod. ut supra. *b* Finis huius uersiculi scriptura uacare uidetur.
c In cod. additur *confirmat*; tum deletur.

1 Dig. XXXVIIII. 5.fr.31.§.1. 2 Ibid §. 2.

Item. Eiusmodi [1] lege deposita in aede arca, ut eam ipse, qui solus [a] deposuit, | tolleret, aut post mortem domini Aelius Speratus, non uideri perfectam | donationem respondi. |

Item. Pomponius [2] Filadelfus dotis causa praedia filiae Pomponiae, quam habuit in potestate, tradidit, et mercedes eorum genero solui [b] mandauit; an ea | praecipua filia retinere possit, cum communes [c] filios heredes instituisset, quaere|batur. Iustam causam retinendae possessionis habere filiam, quoniam pater | praedia, *de* [d] quibus quaerebatur, dotis esse uoluit, et matrimonium post mortem quoque patris | constiterat, respondi: per filiam etenim, quae naturaliter agros retinuit, specie dotis, cuius | capax fuit [e], defendi. |

Item. Mulier sine tutoris auctoritate praedium stipendiarium instructum non mortis causa | Latino donauerat: perfectam in praedio, ceterisque rebus nec mancipii *f*, donationem | esse apparuit; seruos autem et pecora, quae collo uel dorso domarentur [3], usu non cap|ta. Si tamen uoluntatem mulier non mutasset, Latino quoque doli profuturam | duplicationem respondi. Non enim mortis causa capitur, quod altero *g* donatum est, quoniam *h* | morte Cincia remouetur. *i*

Item. Filius emancipatus, cui pater peculium non ademit, res quidem pro donato, uel | pro suo, quod iustam causam possidendi habet, usu capit; sed debitores

a Dig. *solus qui*. *b* Cod. *fului*. *c* Dig. *omnes*. *d* Additur a me *de*. *e* Dig. *fuisset*. *f* Ita cod. *g* Ita cod. Sed corrigendum uidetur *Latino*. *h* Cod. *qn*. An potius scribendum est *quamuis*? *i* Versus uigesimus omnino scriptura uacare uidetur.

1 Ibid. §. 3.
2 Dig. X, 2. fr. 35.
3 Cf. Ulp. fragm. tit. XVIIII.

conue|nire non potest, neque lites pecuniae [a] prosequi, si non sit in rem suam cognitor datus, aut | nominum delegationes interuenerunt. Plane, quod ei soluitur patre non dissen|tiente, debitorem liberat; nec interest, an emancipatum ignoret, uel ei non esse peculium | ademptum, cum rei substantia plus pulleat [b] existimatione falsa. |

Item. Peculium uindicta manumisso, uel inter amicos, si non adimatur, dona|tori [c] uidetur. Quae ratio facit, ut ex iusta causa possidens usucapere rem possit. | Aliut in his placuit, qui tantum libertatem acceperunt, si testamento parentis | potestate soluuntur: quos amittere peculium, si non sit legatum, constitit. | Neque [d] enim tacita liberalitas defuncti permittentis [e] retinere peculium po|||tuit intellegi. P. 19. b.

Item. Sponsae res simpliciter donatae, non in|secutis nuptiis, non repetuntur. Sed etsi adfinitatis contrahendae | causa donationes factae sunt, et nuntium sponsus culpa sua remiserit, | aeque non repetuntur: quod ita intellegi oportet, si reuocantis donatione *f* condi|cio non coniuncti matrimonii conpraehendatur, sed *g* perficiendi contractus. |

Item. Eam, quae bona sua filiis per epistulam citra stipulationem dona|uit, si neque possessionem rerum singularum tradidit, neque per mancipationem praediorum | dominium transtulit, nec interpositis delegationibus, aut inchoatis litibus, | actiones nouauit, nihil egisse placuit. |

Item. Matrem, quae sine tutoris auctoritate filio do-

a Cod. *pecun.*, linea, ut uidetur, superimposita. *b* Ita cod. *c* Corrige *donari*, uel *donatum*. *d* Haec pagina habet uersus tantummodo 31; immo 30: quia, praeter hanc breuitatem, in uigesimi quoque uersiculi, ut diximus, loco spatium uacuum est. *e* Cod. *promittentis*. *f* Cod. *donationis*. *g* Cod. *non* pro *sed*.

nationis causa praesentes seruos mancipio | dedit, perfecisse donationem apparuit *.

Item. Aurum et argentum, quod in re praesenti fuit, pater filio sui iuris donauit, eiusque possessionem traditam esse instrumento, palam fecit: non itcirco [a] do|nationem inritam factam existimaui, quod usum omnium rerum | apud patrem filius reliquit [b] |

* *Post hunc uersum interponitur scholion eiusmodi:* Pollicitatio donationis inter priuatos uim obligationis non inducit.

a Ita cod. *b* Ita cod. 2 manu, at 1. *reliquid.*

DE DONATIONIBUS AD LEGEM CINCIAM.[1]

Ulpianus lib. I ad edictum de rebus creditis. Indebitum[2] non [a] solutum accipimus, | non solum si omnino non debebatur [b], sed et si per aliquam exceptionem peti non po|terat, id est perpetuam exceptionem. Quare hoc quoque repeti poterit, si quis | perpetua exceptione tutus soluerit [c]. Unde si quis contra legem Cinciam | obligatus non excepto soluerit, debuit dici, repetere eum posse; nam semper exceptione Cinciae uti potuit non solum ipse, uerum, ut Proculeiani contra tabu|las [d] putant, etiam quiuis, quasi popularis sit haec exceptio; sed et heres [e] eius, nisi for|te durante uoluntate decessit donator. Etenim doli replicationem locum habere, imperator noster rescripsit in haec uerba: [Greg. lib. XIII. tit. *f*] | *Imp.* Alexander Flauio Menandro. Professio donationis apud acta | factae, cum neque mancipationem, neque traditionem subsecutam esse dicas, | destinationem potius liberalitatis, quam effectum rei actae, continet. Ea | propter, quod non habuit filius tuus dominium, si, quae adfirmas, uera sunt, obli|gare pacto suo creditori non potuit, nec quod sine effectu gestum

a Corrige *autem*, ut est in dig. *b* Dig. *debeatur*. *c* Dig. *soluit*. *d* Ita cod. *e* Cod. *heris*. *f* Inscriptio haec a recentiore manu addita uidetur. Nihil autem est post *tit.*

1 Hic quidem titulus in summis paginarum oris scribitur: nulla tamen in ipso contextu secretio fit a praecedente titulo.

2 Dig. XII. 6, fr. 26. § 3.

est, uin|dicationem tui iuris impedit [a]. PP. III. kal. ian. Alexandro | Aug. III. et Dione II. conss. | (229.)

Impp. Seuerus et Antoninus Augg. Cosoniae Hilarae. P. 85. a.
P. 17. b. Actio noua ex pro‖missione, quae donati|o|nis causa facta sit, non dari solet. PP. prid. kal. ian. | Romae Antonino‖ II. conss. [b] (205.)

Quaerebatur, an, cum Seius filiam suam emanciparet, | aput [c] acta professus sit ei |s|e donare fundum, nec instrumenta donationis | fecerit, uideatur prof|e|ssione actorum perfecta esse donatio. Respondi: si neque man|cipatio, neque traditio s‖ecuta est, solis actis dominium non transisse. |

Ulpianus libro XLVI ad Sabinum. "Ut, ‖ quod utendum mater filiae dedit, non uideatur donatum; | et si donatum sit, non |u|aleat, in potestate filia constituta patris. Aliud esse, si | dotem dedit. [1],, | Ulpianus: constat, quod utendum filiae datum est, non esse | donatum; sed et si do|n|ator [d] esset, aeque donatio non ualeret in filiam con|lata, quae in patris erat ‖ potestate *. Plane, si in dotem mater filiae dedisset, ualet quod factum est. Potest enim d|o|nare filiae, cum res mariti fiant; quamuis quandoque filia uel | sola, si iuris sui fueri‖t, uel, uoluntate filiae, pater habeat rei uxoriae actionem. Merito | igitur Sabinus ait: si in|scia uxore, uel inuita, maritus in do-

* *In marg. schol.* Mater filio *e* in patria potestate posito donando, nihil agit.

a Ita cod. non *inpedit*. *b* Ita cod. cum duplici *s*, quamquam unius consulis nomen scribitur. Erat autem consul alter Geta Caesar. *c* Ita cod. At superius *apud*. *d* Ita cod. Num pro *donatum*? *e* Ita cod., non *filiae*, ut est in ordine.

1 Huc usque uerba Sabini esse uidentur.

tem dedit, | rem mariti non esse fact|a|m, et ideo uindicari ab herede mulieris posse. Quod [a] sciente ea hoc
5 factum ‖ sit, consequens erit dicere, in dotem conuersum esse id, | quod datum est [b].

Hermog. tit. de donationibus [c] ‖

Diui Diocletianus et ‖ Constantius Caeciliae Anagrianae. Si donatio|nibus in unam filiam conlati‖s, quarta non retenta, patrimonium exhaustum [d] in fraudem ceteror|um filiorum probetur, has rescindi ad instar inofficio|si testamenti [e] sacris constitutio|n|ibus pa-
20 rentum nostrorum euidenter continetur. Matre quoque | filiae res uenundante, ‖ nihil ei auferre posse, non ambigitur. Subscripta V. kal. | mai. Sirmi, Caess. conss. | (294)

* Idem Boncio Secund|o|. Praeses prouinciae amicus noster notionem suam in|pertiet, non ignorans pro su‖a auctoritate atque experientia, si docebitur inmode-| ratis donationibus, non ret‖enta quarta ad excluden-
25 dam inofficiosi que|rellam [f] nepotis ex fi‖lio nati, patrimonium suum auum exhausisse, | postque [g] constitutiones h‖uiusmodi conmentis ad exemplum inofficiosi querellam esse concursum [h]. PP. Mogontiaci XI. kal. iul. Maximo et Aquilino conss. (286)

Greg. lib. XIII. tit. [i] Imperator Philippus Agili‖o

---

* *In marg. schol.* De immodicis donationibus.

---

a Num pro *quod si?* Equidem in codice quoque Frontonis *quod* pro *quod si* repericbam. *b* Verba *datum est* scribuntur alia manu. *c* Rursus haec alio scripturae genere inter uersus addita sunt. *d* Cod. 1. manu *exhastam*, 2. *exhastum*, sine *u*. *e* Cod. *tt*, superimposita *i*. *f* Cod. heic et infra *quaerellam*. *g* Ita cod. *h* Corrigendum uidetur *quaerellae esse occursum*. Vel *inofficiosi testamenti, ad inofficiosi quaerellam esse concursum*. *i* Ita cod. ut p. 69.

Cominio [a] suo salutem. * Inter patronos *et* [b] liber-
tos | de iure donationu|m| tractari non oportet, cum
etsi perfectis donationibus in possessionem induc‖tus
libertus, quantolibet tempore ea quae sibi donata
sunt, pleno jure u‖t dominus possederit, tamen o-
mnis donatio mu|tata patronorum uolu|n|tate reuocan-
da sit [c]. Quod obseruabitur etiam [d] circa ||| ea quae
libertorum nomine, pecunia *tamen* patronor|*um*|, et
beneficio, conparata sunt. Nam qui o|b|sequiis suis
liberalitatem patronorum prouocauer‖unt, sunt digni,
quin [e] eam | non retineant [f], cum coeperint obsequia
neglegere [g], cum magis ‖eos conlata liberalitas ad | obse-
quium inclinare debeat [h], quam ad insolentiam ‖ erige-
re. Fundus autem, que|m| Agilio liberto donasse te tri-
bus et decuria quae i‖psius nomine *para*ta | . . . . ‖
siue partis est uindicatio cum consue|tudo nouo. . . .
. . . libertus ‖ obtinere debeat, circa | quas uoluntas
patronorum in supremam [i] us‖que diem perseueraue-
rit. | Hoc tamen ius stabit intra ipsorum tantum libe-
ralita‖tem, qui donauerunt [k] : ceterum, | neque filii eo-
rum, neque successores ad [l] beneficium ‖ peruenient [m].
Neque enim fas est, | omni [n] modo *inquie*tari donatio-
tiones, quas is, qui ‖ donauerat, in diem ui|tae suae

P. 35. b. P. 17. a.

---

* *In marg. schol.* In libertos conlatam a patrono donatio-
nem, si ingrati extent, reuocandam, uel si nomine eorum quid
emptum sit.

---

a Cod. iust. VIII. 56. 1. *Cosminio.* *b* Additur a me *et*; quam copulam in antiquis codd. haud raro desiderari comperi; id quod nuper docui etiam in indice frontonianae latinitatis. *c* Cod. iust. *est.* *d* Cod. iust. *et.* *e* Ita cod. *f* Cod iust. *non sunt digni, quo eam retineant.* *g* Cod. *neglegerent.* *h* Cod. iust. *deberet.* *i* Ita cod. *k* Ita cod. Sed in cod. iust. ita est: *intra ipsos tantum qui liberalitatem dederint.* *l* Cod. iust. *ad hoc.* *m* Cod. iust. *pertinebunt.* *n* Cod. iust. *ullo.*

non reuocauit [a]. *Dat. XV. kal. iul. Aemiliano II. et Aquilino conss.* (249)

* Diui Constant||inus et Caess. Prisca | legum aequitate prouisa, uariis ambagum uersu||tiis exquisita donatio, | licet instrumentum emptionis uel debiti tenorem con-
15 praehendere uideatur, tamen | claris donationibus probata debent in irritu||m [b] deuocari; si quidem consultis|sima ratione uideatur esse prouisum, matrimonio cons|t|ante donationes inter uirum | et uxorem ac re [c] insecuta non ratas nullam f||irmitatem habere, nec sibi | debent mulieris [d] blandiri, *quam*quam uenditores || uel debitores ad eludendas | legum sanctiones mariti earum
20 se falso u||ideantur esse professi. Quare | Uettium Rufinum c. n. p. f. urbi amicum nostrum, cuiu|s| notio est, adire non prohiberis | qui *par*tium allegationis ex a . . . . petition||i tuae secundum iuris | prouidebit iustitiam. Dat, XIIII. kal. || nou. Mediolano [e], | Constantio et Licinio conss. | (312?)

Idem Aureliae Sabinae siue Gaudiosae. Lic|e|t in
25 potestate filii sunt degentes, | donationum effectum a patre sibi conlatu|m| mox consequi m . . . | posse uideatur, tamen perseuerat et . . . . satis ad || instar mortis causa dona|tionis huiuscemodi liberalitatem redigi oportere, r||etro principum scriptis | cognoscitur [f] esse concessum. Unde u. c. praefectum urb||i amicum nostrum, cuius notio est, adire non prohiberis qui omni-
30 bus rite consideratis | quae| in precem [g] tuam conferenda m | . . . n si pro experientia sua recte . . ari . . ||

* *In marg. schol.* De donationibus . . . ab empt . . . . tis. [h]

a Cod. iust. *retractauit*. Exin tria circiter sunt uerba in codice litteris inclinatis atque obscuratis. *b* Ita cod., non *inritum*. *c* Cod. fortasse *res*. *d* Ita cod. pro *mulieres*. *e* Ita cod. *f* Cod. *cognitor*. *g* Cod. *praecem*. *h* Pericrunt huius scholii quatuor circiter uerba.

Dat. idib. augustis, Romae | Constantino et Licinio Augg. conss. | (312?)

32 Diui Diocletianus et Constantius Sabinae [a] et D||io- P. 24. b. dulae. Perfectam dona|||tionem mutata uoluntate donatoris, etsi parum gratus existet, cui | dono res data est, minime contendi posse, saepe rescriptum est. PP. V. non. mart. | Nicomediae, Maximo et Aquilino conss. | (286)

Idem. . . [b] iae. Si . . . [c] tuus nomine matris tuae de sua pecunia | . . . *donatio*nis causa, eique tradidit, et decedens non reuocauit | ad. . . contulisse uidetur, intellegis frustra te uelle experiri, cum oratio|ne diui Seueri huiusmodi donationes post obitum eorum, qui donauerunt, | confirmentur. PP. pridie non. mart. Antiochiae, Augg. IIII. et III. conss. | (290)

12 Idem. A [d] . . . *con*tulit donationem, | et decedens suppremo [e] *iu*dicio non reuocauit, scilicet manente potestate, praeses prouinciae | iuxta diuorum principum constitutiones super hac re factas uim prohibebit, | de ceteris inter uos disceptaturus. PP, IIII kal. sept. Maximo et Aquilino conss. | (286)

Idem Aurelio Zoilo. Cum adfirmes, patrem tuum donationes perfectas | in te contulisse, et suppremis iudiciis eas non reuocasse, poteris iure consti|tuto, praesertim cum honori primipilari sis adstrictus [f], securo animo ea, quae | donata sunt, possidere. PP. VIII. kal. nou. Maximo et Aquilino conss. | (286)

Idem Benignae [g] Superlatae. In filiam post emancipationem a patre | conlatam postea auferri ab ea non

a Cod. *Sab..na*, ut uidetur. *b* Desiderantur sex fere litterae. *c* Rursus sex litterae desiderari uidentur. *d* Hic totus fere uersiculus misere abrasus est. *e* Ita cod. ut supra et infra. *f* Ita potius uidetur in cod. quam *adscriptus*. *g* Cod. *Benigne*.

potuisse, dubitari non oportet. Si igitur nihil aliud tibi | de iure aduersatur, praeses prouinciae, ne qua ti-
bi legitime possidenti fiat iniuria, | intercessu auctoritatis suae prouidebit. PP. IIII. kal. dec. Maximino et | Aquilino conss. (286)

* Idem Aur. Anniae. In q. . . [a] lum non ue|nit, aduersus enormes donationes, quae ita [b] in quosdam liberos uacuis [c] | factis facultatibus in filiorum pernicie conferuntur, iamdudum diuorum | principum statutis *esse* prouisum. Si igitur mater tua ita patrimonium suum | profundit liberalitate *in* fratrem tuum. . . isce pati . . . pibus *t*uis | auxit ut quartae pa*rtis* dimidiam quam ad excludendum inofficiosi | querellam [d] aduersum au . . . rtat his datis . . . atis quae *in* Aurelio tec*um* | *ri* habes, praeses prouinciae, quod . . . tae gestum est, reuocabit, eamque aeris | alieni solutionem . . ab intestato cum fratre tuo matri heres exsti|tisti, reuocare non potes. *Dat.* Nicomediae V, non. mart. Aug. III. et II. conss. | (287?)

** Idem. Aurelio Seuero Alexandro. Pater in filium, quem in potestate habet, con|ferens, ipso iure dona*tione*m non facit, sed ex praeceptis statutorum recepta ||| humanitate placuit, si in eodem iudicio perse- P. 24. a.
uerans in fatum conces|serit, liberalitatem eius salua lege falcidia probari. Proinde, si pater, qui per epi-

---

* *In marg. schol.* De inmodicis donationibus.

** *Schol.* Si pater in filiumfamilias aliqui*d confert*, liberalitas eius, salu*a lege* falcidia, probanda *est*.

---

a Desunt quattuor litterae post *q*. *b* Una tantum littera post *ita* legi non potest, sed nescio quid aliud supra uersum uidetur esse additum. *c* Cod. habere uidetur *uacua*. *d* Cod. *quaerellam*.

stulam | res tibi dono dedit, non reuocata liberalitate nec mutata uoluntate, fa|talem diem intestato obiit, inlibata donatio permanet, nisi tamen legis | falcidiae ratio comminui eam exegerit : quod si locum habet, eatenus | ex donatione fratres tui deducent, quatenus id fieri indemnitas, | et iuris ratio, et [a] in optinendis portionibus, quas eos habere necesse est, | exigunt. Iuxta hanc iuris formam praeses prouinciae, ad uicem familiae her|eiscundae, officium sententiae suae legibus temperabit. PP. Byzanthio [b], XI. kal. | apr. Maximo et Aquilino conss. | (286) [c]

* Idem Calpurniae Aristenetae. Quoniam non contenta rescripto, quod ad primas preces [d] ac|ceperas, iterato supplicare uoluisti, ex iure rescriptum reportabis. Commu|nes res in solidum donari nequeunt, sed portiones eorum, qui donant, | ad eos, qui dono accipiunt, transitum faciunt. Nec ambigi oportet, donatio|nes etiam inter absentes, si ex uoluntate donantium possessionem hii, quibus do|natum est, nanciscantur, ualidas esse. ** Restat, ut si filius tuus inmode|ratae liberalitatis effusione patrimonium suum exhausit, iuxta | legum placita praesidis prouinciae auxilio [e] utaris; qui discussa fide ueri, | si integri re-

---

* *In marg. schol.* Communes res in solidum donari non posse. Donationes etiam inter absentes posse fieri, et ualidas esse, si ex uoluntate donantium hi, quibus donatum est, nanciscuntur possessionem rerum donatarum.

** *Sch.* Idem supra pag. VIII, et infra pag. XV, et XXIII.

---

a Et abundare uidetur. *b* In cod. *c* Heic in margine uideor mihi cernere notas aliquot tironianas. *d* Cod. *praeces*. *e* Ita cod.; cuius modi scripturam in codice quoque frontoniano obseruaui.

stitutionem ex filii persona competere tibi ob inproba-
bilem do|nationis enormitatem animaduerterit, in re-
mouendis his, quae perperam | gesta sunt, tibi subue-
niet. PP. III. id. feb. Mediolani, Maximo et Aquilino
conss. | (286)

Idem Aurelio Carrenoni. Si stipendiariorum pro-
prietatem dono | dedisti, ita ut post mortem eius, qui
accepit, ad te rediret, donatio inri|ta est, cum ad te
proprietas transferri nequiuerit. Si uero usumfructum
in eam, contra quam sup|plicas, contulisti, usumfru-
ctum a proprietate alienare non potuisti. PP. V. id.
mart. Maximo et Aquilino conss. | (286)

Idem Alexandriae. Ea quidem, quae iure dona-
tionis a socru tua in te conlata sunt, manere incon-
cussa rector prouinciae efficiet. *In* [a] matrimonio uero
retinendo, |tui arbitri [b] est, an uelis et filiis communi-
bus interuenientibus in eodem | proposito perseuerare,
PP. III. id. oct. Heraclia [c] Thracum, Maximo et Aqui-
lino conss. | (286)

Greg. lib. XIII tit. [d] Idem Aurelio Abanti. Si filiae
tuae | possessiones, de quibus agitur, neque mancipa-
sti, neque tradidisti, frustra uereris ||| ne ex una pro-
fessione uel. . . . . .*pracser-* P. 22. a.
tim cum fundos tributar*ios*. . . . .
etiam ab iniuria tempera. . . . . .
Maximo et Aquilino con*ss* (286)

[Eodem libro eodem tit. [e]] Idem Iuliae Marcellae. . .
quod donatum est, alii rescripti . . .
siis, in quem liberalitatis conpen . . .
fide non seruata ei, qui libera . . .

a Una uel duae litterae legi nequeunt. *b* Ita cod. pro *arbitrii*. *c* Ita cod. *d* Haec inter uersus alia manu addita sunt. *e* Rursus alia manu haec adduntur.

persecutionem conpetere. Sed cum . . .
pes ei, qui stipulatus non sit . . .
decernendam esse admi . . .
ageret, potuit decerni s . . .
adcommodabitur. PP. Sirmii . . .
Constantinus et Caess . . . .
nec ea, quae matres in filios con*tulerunt* . . .
tunt. Sane, si generaliter r . . .
uel mancipatione totius pa . . .
est, id quod donatum est, stare non . . .
transferri non ualeat qu . . .
li possit rectorem prouinciae interp . . .
Licinio V. et Crispo *conss.* (318.)
[Greg. lib. XIII. tit.] Diuus [a] imp. Probus Massiciae R...
est, siquidem donaturam te, quae d . . .
menta fecisti, aut eundem, cui d . . .
perfectam ac solam t*ibi* [b] p . . .
non posse, quando apud te eius rei propri*etas* . . .
siones uel per eum, cui dona . . .
celebratae non tibi obesse . . .
iustum magistrum sum . . .
cum comminatione uide . . .
praefinitione allega, ut si prae . . .
latur. PP. VI. kal. ian. Mess*ala et Grato conss.* (280)

P. 22. b. ||| . . . . . stipendiarii uel tributa-
rii . . . . . o perficitur. Pone igitur sollicitu-
dinem . . . . . egit non tradidisse ea, uel quae
. . . . . spernenda non sunt. PP. non. oct.
. . . . . |
. . . . . a fides adiuuet. Ceterum
. . . . . lem declarat [c] uoluntatem

a Cod. *D*, linea traiecta. *b* In cod. aut *tibi* est, aut *tiui*. *c* Cod. *declerat*, mox *declarat*.

. . . . . onem ab eo perfecisti, siquidem feminis [a]
. . . . . .*in* familia degentibus pater do-
. . . . . s adeo emolumenti tribuat
. . . . . *les*, quod *t*ibi [b] ex patris rebus iure
. . . . . res tuorum inquietudinem, si qua
. . . . . *portio*nem, quae tibi ex bonis patris
. . . . . um uoluntas perseuerans
. . . . . t, uel etiam fundi ex pecunia a patre
. . . . . m tibi tradita, ac postmodum
. . . . . tit [c] facta numerans, quod penes
. . . . . dat. III. kal. oct. Uerona
. . . . . |
. . *donatione*m in te conlatam, licet [d] in potestate
. . . . . ssimum uitae uoluntas
. . . . . *are* : nam tu *e*orum, quae praetulisti
. . . . . fiat contra uoluntatem defuncti
. . . . . um diuisioni dabit qui in
. . . . . *tare* debebit ut tibi istae res
. . . . . o ex legibus ab intestato de-
. . . . . PP. V. kal ian. Treueris
. . . . . II. conss. |
. . . . . .*por*tio quidem a patre in filium
. . . . . si in eadem uoluntate pater
. . . . . ssimam voluntas quam in ex-
. . . . . portio, quae ab intestato debetur, ||| P. 18. b.
inlibata seruetur. Iuxta quae adi correctorem u. c.
amicum nostrum, et ea, quae in precem [e] contu|listi,
adlega; qui in examinationibus eam sententiam pro-
met, quam iuris atque | aequitatis ratio dictauerit.

a Vocab. *feminis* in margine alia manu adscriptum est. *b* In Cod. aut *tibi* aut *sibi* esse uidetur. *c* Cod. aut *tit* aut *tat* habere uidetur. *d* Cod. *dicet*; mox, deleta *d*, uidetur factum *tiect*. *e* Cod *praecem*.

PP. Mediolano, VII. kal. ian. Tusco | et Anullino conss. | (295.)

Idem Aur. Luciano. In donatione rei tributariae circa exceptam | et non exceptam personam legis Cinciae nulla differentia est; cum et uacuae pos|sessionis inductione celebrata in utriusque persona perficiatur, et si hanc | secutam post huiusmodi placitum non constet manifeste nec coepta uideatur. Qua|propter in his quidem, quae solo tributario consistunt, a maiore V et XX annis in ua|cuam inductos possessionem hostendi conuenit; rerum autem mobilium, siue | mouentium, si excepti fuistis, quae mancipi sunt, usucapta uel mancipata post uel antea | maiore [a] tempore a uobis anni possessa auocari non possunt: nec mancipi uero, traditio|ne facta, propter eiusdem interdicti potestatem similis possessionis probatio necessaria est. | Nam si exceptus fuisti priuignus tum constitutus, sola traditio sufficit. | Quod autem res tibi ab herede donatricis distractas esse pro*ponis* [b] . . . | tibi titulum possessionis non potuisse constat; sed ex perfecta donatione do-| minum factum frustra emisse, cum rei propriae emptio non possit consistere; | ac tum demum tibi profuerit, si ex donatione te non fuisse dominum | monstretur. Sane, quoniam omnia uobis ab eo donata et tradita dicitis, | ad hoc a filio facta uenditione rerum maternarum adferre perfecta etiam do|natione poterit defensionem, *ne* [c] exemplo inofficiosi testamenti possit haec auo|care. Quibus omnibus praeses prouinciae

a Cod. *a maiore*, sed *a* uidetur expuncta. Quamquam legi posset *ante a maiore*. scilicet *XXV annorum*. Cetera in membranis perspicue leguntur, sed tamen aliquid excidisse, ex uerbis *eiusdem interdicti* coniicere licet. *b* Supplendae sunt adhuc undecim fere litterae. *c* Cod. 1. *defensionem*, at 2. *defensione in*. Sed corrigi debuerat *defensionem ne*.

suam notionem praebebit. PP. IIII. kal. iun. | Diocletiano et Maximiano V. et IIII. conss. | (293)

* Papinianus libro XII. R. Quod pater filiae, quam habuit ac retinuit in potestate, donauit, | cum eam donationem testamento non confirmasset, filiae non esse respondi. Nam et peculia non | praelegata communia fratrum esse constabat. Diuersa ratio est contra legem Cin|ciam factae donationis: tunc enim excepti uoluntatis perseuerantia doli | replicationem perimit [a]. Cum [b] pater filiis, quos habuit ac retinuit in potestate, donat, nihil prodest non mutari uoluntatem, quoniam, quod praecessit, totum inritum | est. Unde cum filius in diuisione bonorum penes fratrem, quod pater donauerat, errore lapsus reliquit, portionem eius non esse captam usu Seruio | Sulpicio placuit; quod neque frater ipse donauerat, neque pater donare poterat [c]. ||| Cur ergo quod uir uxori dedit, morte soluto matrimonio, si uoluntas perse|uerauit, fini decimarum [d] auferri non oportere maximi principes nostri| suaserunt, et ita senatus censuit? Sed nimirum liberi, qui repulsam | donationis auctoritate iuris tulerunt, aliis rationibus ad bona | patris perueniunt; ac plerique plus habere [e] quam fratres iurgiis eiusmodi | contendunt. P. 18. a.

In marg. schol. Nihil prodesse filiofamilias donatum si *f* non confirmetur donatio, quamuis pater non mutauerit uoluntatem. Et sequens *g* et tertia. Infra pag. X. adnota . . . similis huic inc. adnot. . .

a Ita cod. 1. manu; at 2. *replicatione perimitur*. *b* Num scribendum *cum uero?* *c* Inferiore in margine huius paginae litteris magnis inclinatisque scribitur CYCNUS; qui uidetur otiosi librarii lusus. *d* Ita cod. *decimarum*, accentibus positis supra *m a r m*. *e* Ita cod. Sed corr. *habent*, *f* Cod. *sit*. *g* Cod. *seques*.

Impp. Seuerus et Antoninus Augg. Atilio | Natili [a] militi. * Si frater tuus in potestate patris in diem mortis perseue|rauit, donationes quas a patre in eum conlatas esse adfirmas, nullius | esse momenti dubitare non debes. De patris igitur bonis diuidundis cum | fratre tuo apud eum, de quo meres, consiste. PP. XIIII. kal. sept. Faus|tiniano et Rufino conss. | (210)

Papinianus lib. II. [b] R. Donationem, quam pater in filium, quem in familia retinuit, | ** frustra contulit, arbiter hereditatis diuidundae non sequitur. Et ideo, si frater | coheres apud fratrem suum possessionem erre iuris lapsus re|liquerit, usucapio partis non erit. |

Diui Diocletianus et Constantinus Clodiae Iuliae Ptolemaidi ***. Cum | matrem tuam donationis instrumenta in neptem suam fe|cisse, nec ea tradidisse dicas, in dubium non uenit, liberalitatem, | quoniam adsignatis instrumentis minime coepta est, inualidam esse. Igitur ut | querella [c], quae inter uos orta est, cognita causa conprimatur, a uiua matre tua neque in|strumenta, neque possessionem traditam esse hostende. PP. IIII. non. nou. | Suneata [d], Diocletiano Aug. II. et Aristobolo conss. | (285)

Paulus lib. LXXI ad edictum ad Cinciam. Personae igitur cognatorum excipiuntur | in his uerbis : siue quis cognatus cognata [e] inter se, dum sobrinus so-

---

* *In marg.* Quod supra.

** *In marg.* Quod supra.

*** *In marg.* Donationem, non adsignatis instrumentis, non ualere.

---

a Ita cod. *b* An XII? sed in cod. manifeste II. *c* Cod. *q* traiecta linea, quae nota quidem alias pro *quod* scribitur; hic tamen solo *querellae* uerbo explicari posse uidetur. *d* Ita euidenter cod. ut etiam specimen cusum demonstrat. *e* Dic *cognatae*.

brinaue propriusue eos, et siue quis in alterius potestate matrimonioue erit, | qui eos hac cognatione attinget, quorumue in potestate matrimonioue erit, eis | omnibus inter se donare capere liceto. |

Item. Quinque igitur gradus pleni excepti sunt, et ex sexto una persona, | sobrinus et sobrina. |

Item. Excipiuntur et hii, qui in potestate eorum, uel manu mancipioue, item | quorum in potestate manu mancipioue erunt. |

Item. Ita [a] si is, qui [b] in eo gradu est, in potestate habeat eum, qui mihi longiore ||| gradu sit, dare [c] ei potero. Sic et lex Furia scribta est; eo amplius quod illa lex | sex gradus, et unam personam ex septimo gradu excepit, sobrino natum [d]. | P. 20 b..

Item. Excipiuntur et adfinium personae, ut priuignus, priuigna, no|uerca, uitricus, socer, socrus, nurus, uir et uxor, sponsus, | sponsa.

Item. Sed in hac [e] adfines, qui sunt tempore dona-| tionis, excipiuntur. Idemque etiam diuus Pius rescripsit: leges enim quae uoluissent etiam eos | excipere, qui fuissent, nominatim id cauisse. |

Item. Excipit tutorem, qui tutelam gerit, si dare uolet; quia tutores quasi parentes proprii pupillorum sunt: nam permisit eis infinitum dona|re. Contra, ut possit pupillus donare, non excepit. |

Item. Item *f* excipit: si quis mulieri uirginiue cognatus dotem conferre uolet. Igitur quocumque gradu cognatus dotis nomine donare potest. |

Item. Quaesitum, an et cognata cognatae ultra ex-

a Corrigendum fortassis *itaque*. *b* Cod. *quiqui* aut *quique*. *c* Corrigendum uidetur *donare*. *d* Ita cod. *e* Ita cod. *f* Sic repetitur in codice. Est autem alterum *item* a breuiatore, alterum ab auctore: nisi potius mendo librarii haec repetitio heic et infra fit.

ceptum donare | possit? Labeo scribit non posse; sed ratio aequitatis ea, quae in feminis est. |

Item. Item [a] excipit: si quis a seruis, quique pro seruis seruitutem serui|erunt, accipit, duit. His uerbis, "siquis a seruis suis [b]", liberti continentur, | ut patronis dare possint. Sequentibus uero excipitur, ut is, qui bona fide | seruiit, si postea liber pronuntiatus sit, possit dare ei, cui seruit. Sabinus | utraque scribtura contineri, et bis [c] idem dictum. |

Item. Sed tantum patronum a liberto excipit. Quidam putant etiam liberos | patroni exceptos, quoniam libertus continetur serui appellatione. Et sicut in XII tabulis patroni appellatione etiam liberi patroni | continentur, ita et in hac lege. |

Item. Contra autem, liberti a patronis excepti sunt? et hoc iure utimur, ne excepti | uideantur, ut et dare et capere lex eiis [d] permittat. |

Paulus lib. XXIII ad edictum de breuibus. Perficitur donatio in exceptis personis | sola mancipatione uel promissione; quoniam neque Cinciae legis exceptio | obstat, neque in factum, si non donationis causa mancipaui, uel promisi me datu|rum; idque et diuus Pius rescripsit. |

Item. Sed in persona non excepti sola mancipatio, uel promissio non perficit dona|tionem: in rebus mobilibus, etiam si traditae sint, exigitur ut et interdicto uel [e] | superior sit is cui donata est, siue mancipi mancipata sit, siue nec mancipi tra|||dita.

P. 20. a.

Diui Diocletianus et Constantius Aurelio Onesimo.

a Sic repetitur, ut supra. *b Suis* deest superius. *c* Cod. *his*. *d* Ita cod. *e* Corrige *uel interdicto*.

* Successoribus donatoris perfectam donationem reuocare non permittur; cum inperfectam | perseuerans uoluntas per doli mali replicationem confirmet. Unde| aditus praeses prouinciae, si de possessione te pulsum animaduertit, nec annus | excessit ex interdicto unde ui restitui te cum sua *a* causa prouidebit; uel, si hoc tempus | finitum est, formulam promissam quasi nullas uires donationem habuis|se dicatur, quaestione facti examinata iure praeses prouinciae sententiam ferre curabit. | PP. VIIII. kal. mart. Diocletiano V. et Maximiano IIII. conss. (293)

Idem Laelio Sempronio Laeporio. ** Donatio praedii, quod mancipi est, inter non excep|tas personas traditione adque mancipatione perficitur; eius uero, quod nec mancipi est, | traditione sola. Si igitur patrona tua in rebus humanis agens supra|dicto iure ex causa donationis, retento sibi usufructu, ad te eundem| fundum transtulit, intellegis ius tuum satis esse munitum; si tamen, | *** cum moreretur patrona, quam praedium donasse commemoras, possessionem | rei donatae non reuocauit. Iuxta quae aditus is, cuius de ea re notio est *b* auctoritatem | suam interponet. Dat. pridie kal. apr. Diocletiano Aug. VI. | et Constantio II. conss. | (296)

---

* *In marg. schol.* Nec inperfectam donationem a successoribus non *c* posse reuocari.

** *Schol.* Donatio praedi *d* mancipi ab eo quod non mancipi est, in quo discrepet.

*** *Schol.* Donationem praedii patronae in libertum ita firmam esse, si possessionem eius, cum moreretur, non reuocauit.

---

a Melius uidetur *tua*. *b* Cod. *c d e r n e*, singulis litteris linea superimposita. *c* Ita cod. Sed tamen *non* deleri ibidem uidetur. *d* Ita cod. At paulo post *praedii*.

Idem Aureliae Apollonidae. In filium a patre donationum con|scriptis instrumentis, eum in uacuam inducum possessionem, | horum lectio manifestat. * Ceterum sine dubia facti quaestione diuus Titus An|toninus [1] parens noster necessariis angustis [a] ratione ejus consortii, quod nas|cendi tempore liberis et parentibus datur, cogitans [b], non admitti scru|pulosam inquisitionem statuit; nec idcirco patris indignatione | posse donationem iustam umquam rescindi, summa cum ratione placuit. PP. V. id. nou. Melantia, Caess. conss. | (294. 300. 302?)

Idem Ulpiae Rufinae. ** Cum ex causa donationis uterque dominium | rei tributariae uindicetis, eum, cui priori possessio, uel soli, tradi|ta est, haberi potiorem [c] conuenit. Dat. XII. kal. mart. Dorocor|toro. Tiberiano et Dione conss. | (291)

Idem. Aug. Homoneae. *** Si non est in uacuam possessionem ex causa do|nationis inductus is, contra quem supplicas, nulla ratione tributarii | praedii dominus constitutus extraneus uindicationem habere potest. * ||| . . .

* Q. XXVIIII.

---

* *Schol.* Traditionem inter parentes et filios non requiri: nec patris indignatione *d* iustam donationem debere rescindi.

** *In marg. schol.* Si in causa donationis duo sibi dominium rei tributariae uindicent, potiorem esse cui possessio tradita est.

*** *Schol.* Eum, cui non sit tradita possessio, rem ex donatione sibi uindicare non posse.

---

a Itali dicunt *i parenti stretti*. *b* Num aliqua emendatione hic locus eget? *c* Cod. *portionem*, quod mendum corrigitur a scholio. *d* Cod. *indignationem*.

1 Confer de hac constitutione cod. th. VIII. 12. 4.

DE COGNITORIBUS ET PROCURATORIBUS.

. . . ||| procuratori haec satisdatio remitti solet. Nam P. 62. b.
cum apud acta non nisi a praesente do|mino constituatur, cognitoris loco intellegendus est. Ad defendendum cog|nitore constituto, dominus, non cognitor, actori satisdare cogendus est: | cum uero procurator defensurus interuenit, non dominus sed procurator iudicatum | solui satisdare compellitur. Quae satisdatio adeo necessaria est, ut eam remitti non posse [a], | etiam si apud acta procurator constituatur, diuus Seuerus constituerit. Cognitore enim interueniente, | iudicatio domino uel in dominum datur. Non alias enim cognitori experitur [b], uel ei actio | subicietur, quam [c] si in rem suam cognitor factus sit: interueniente procuratore, | iudicati actio ex edicto perpetuo ipsi et in ipsum, non domino uel in dominum, conpetit. |

Ulp. lib. VIII ad edictum non tamen sic putat certis uerbis cognitorem dari debere, ut [d] si | quid fuisset adiectum, uel detractum, non ualeat datio, ut in legis actionibus. |

P. [e] Etiam graecis uerbis cognitorem dari posse, inter omnes constat. |

Secuntur haec uerba: " et qui [1] eam, quam in po-

a Cod. *possit*. *b* Ita cod. *c* Cod. *qiam*, linea superducta, id est *quoniam*. *d* Cod. *u*, linea superposita; qua nota alibi significatur *uel* aut *uen*. *e* Haec littera rubro, et quidem uix superstite, colore scripta est. Intelligendus autem uidetur *Papinianus*, aut *Paulus*.

1 Locus hic, usque ad uerba dig. III. 2 fr. 1. in med. *passus fuerit*, plenior legitur

testate habet, genero mortuo, cum | eum mortuum esse sciret, in matrimonium conlocauerit, eamue sciens uxorem | duxerit; et qui eum, quem in potestate haberet, earum [a] quam uxorem ducere pas|sus fuerit [b], quae uirum, parentem, liberosue suos, uti mos est, | non eluxerit; quae cum in parentis sui potestate non esset, uiro mortuo, cum | eum mortuum esse sciret, intra id tempus quo elugere uirum moris est, nup|serit. "

*Pa*rentem, inquid [c]. Hic omnes parentes accipe utrisque | sexus : nam lugendi eos mulieribus moris est. Quamquam Papinianus lib. II quaestionum etiam | a liberis uirilis [d] sexus lugendos esse dicat; quod nescio ubi legerit. Sed quatenus | extendatur parentum appellatio, non est definitum apud quemquam. Itaque erunt lu|gendi etiam ex feminino sexu parentes : liberos similiter accipere debemus, | et nepotes, et deinceps ulteriores exemplo parentium. Lugendi autem sunt | parentes anno, item liberi maiores X annorum aeque anno. Quem annum decem mensuum [e] esse, Pomponius ait. Nec leue argumentum est, annum | X mensuum esse, cum minores *f* liberi tot mensibus elugeantur, quot annorum decesserint, | usque ad trimatum : minor trimo non lugetur, sed sublugetur : minor anniculo | neque lugetur, neque sublugetur [1].

. . . [XXXIIII. *g*] Uerba autem edicti haec sunt :

a Ita cod. *b* Post uerbum *fuerit* sequitur spatium uacuum. *c* Ita cod. *d* Cod. *uiriles*. *e* Ita cod. *pro mensium*. *f* Cod. *minoris*. *g* Ita uidetur in cod. quamquam dubia scriptura est. Haud scio, an legendum sit : *Paulus ad edictum lib. LXXIIII*, uel *Ulp. ad ed. lib. L XXVII*.

1 Legesis similia fere apud Paulum sent. I. 21, nec non apud Plutarchum in Numa cap. XII. Iam uerbi *sublugeo* in pisano cenotaphio lecti praepositeram et falsam omnino significationem sibi finxit Norisius, nempe *non aliquantulum sed plane iuste lugendi*.

" alieno nomine, item per [a] alios, agendi potestatem | non faciam in his causis, in quibus neue dent cogni-
32 torem, neue dentur, edictum conprae|hendit. "

Quod ait alieno nomine [b], item per alios, breuiter repetit duo edicta : ||| cognitorium unum, quod pertinet ad eos, qui dantur; ut qui prohibentur uel dare, uel da|ri cognitores, idem et procuratores dare dariue arceantur. | P. 62. a.

Ob [c] turpitudinem et famositatem prohibentur quidam cognituram | suscipere; adsertionem [d], non nisi suspecti praetori. |

5 *Di*ui Diocletianus et Constantius Aur. Pantiae. Actor rei forum sequi debet, et mul|ier quidem facere procuratorem sine tutoris auctoritate non prohibetur. Si quam itaque | habes actionem, experiri magis iure, quam aduersus ea, quae pro tuo [e] statuta sunt, quaecumque postu|lare debes. PP. V. id. nou. Heracliae, Augg. V. et IIII. conss. | (293)

. . *f* Aur. Agemacae. Actor rei forum, siue in rem,
10 siue in personam sit actio, sequitur. Un|de perspicis, non eiusdem prouinciae praesidem adeundum, ubi res, de quibus [g] agitur, sitae sunt, sed | in qua [h] is, qui possidet, sedes ac domicilium habet. In rem actio priuati iudi|cii quaestionem continet : dominae praesentia, si procurator agat uel defendat, satis|dationem recte postulat. Nam procuratorem tam puellam tutore auctore, quam adul|tam posse facere, nulli dubium est. PP. Sersum [i] XVIII. kal. feb. conss. ss. [k] | (293)

a Cod. *post*. *b* Heic sequitur spatium uacuum, id quod post uerbum potius *conprachendit* relinqui debuerat. *c* Vix tantum spatium est ut scribi possit *idem*. *d* Excidisse uidetur *ob*. *e* Corrige *te* uel supple *aduersario*. *f* In margine scriptum uidetur *quod XII*, uel *quod ait*. *g* Cod. *de quibus res ubi*. *h* Cod. *quas*. *i* Ita euidenter in cod. *k* Nempe *suprascriptis*.

. . . Lib. XXI. R. Mulieres quoque et sine tutoris auctoritate procuratorem facere posse. |

Lib. II. R. Procurator absentis, qui pro euictione praediorum, quae uendidit, fidem suam | adstrinxit, et si negotia gerere desierit, obligationis tamen honere praeto|ris auxilio non releuabitur. |

Sub condicione cognitor non recte datur, non magis quam mancipatur, aut acceptum uel ex|pensum fertur. Nec ad rem pertinet, an ea condicio sit inserta, quae, non expressa, taci|te inesse uideatur. |

Lib. II. R. P. respondit : si procurator absentis aliquam actionem absentis nomi|ne inferre uelit, cogendum eum aduersus omnes absentem defendere. |

Lib. II. R. Quoniam praesentis procuratorem pro cognitore placuit haberi, domino | causa cognita dabitur, et in eum, iudicati actio. |

Procurator absentis, qui pro domino uinculum obligationis suscepit, ho|nus eius frustra recusat : et ideo nec iudicati actio post condemnatum procuratorem | in dominum datur, aut procuratori, qui uicit, denegatur. |

Lib. XV. R. Absentis procuratorem satisdare debere de rato habendo, recte | responsum est. Multis enim casibus ignorantibus nobis mandatum solui potest, uel mor|te, uel reuocato mandato [a]. Cum autem certum est, mandatum perseuerare, id est, cum praesens est do|minus, dationis necessitas cessat. |||

. . . . . .

P. 59. b. dotis nomine effici . . .
uel sponsorem reuersum . .
facientem prohibeat . . .

a Cod. *mandata*.

depraehendat non furt. . .
adquirat actionem non mirum. . .
cant; Iulianus, etsi m . . .
rator denuntiet n . . .
fiduciae actionem . . .
retinemus, uelut si m . . .
conueniat intra biennium . . .
nobis utile est quod ui aut *clam* . . .
et adquirit actionem si . . .
Actor municipum . . .
gitur interdum ne ut . . .
acciperè cogitur, quod iudi . . .
sicut in cognitore . . .
casibus, quibus et cognito . . .
te ei soluitur, sicut nec . . .
aduersus omnes de f . . .
defendere intellec . . .
satis dederit ceter . . .
iuuare debet sicu . . .
Lib. I. Sententiarum. Cum quo agitur . . .
uindiciarum aduer . . .
Si in persona [a] sit actio d . . .
in rem pro praede litis et *uindiciarum* . . .
Actoris [1] procurator *non solum absentem defendere, sed et rem ratam* dominum habiturum, *satisdare cogitur.*
Procurator ante g . . .
accipere iudicium . . .
*Di*ui Diocletianus et Constantius , . .
citra mandatum do . . . |||

[a] Ita cod.

1 Consult. uet. jur. c. 3. (pag. 1481. ed. Berol.)

P. 59. a.

. . . mino a procuratoribus dis-
. . . ex superfluo autem ea, quae procu-
. . . mare desideras. Nam prin-
. . . temporis terminos perpe-
. . . *mar*t. Nicomediae
. . .
. . . nato quae periculum ignominiae
. . . itur; quia neque dominus condem-
. . . . et si cognitor in rem
. . . sem suam dato bis in
. . . uel cognitore transfertur
. . .
. . . *f*amae periculum inrogat
. . . cognitorem dirigere
. . . popularis cognitorem
. . . *lite*m contestatam admittit
. . . accipere cogitur maxime
. . . t capitales inimicitias
. . . mittitur excusatio cogni-
. . . suspectus tutor postuletur
. . . *u*elit retractare, quod actum
. . . ur, quoniam famosa causa est. Nisi
. . .
. . . um de pluribus speciebus
. . . auetur, quod edicto praetor perspicien-
. . . *facul*tatem uel a cognitore
. . . *i*udicium transferendi
. . . cognitoris sit affecta
. . . t possit transferre non
. . . *uerba* edicti talia sunt. " Ei qui cogni-
. . . re ". His uerbis non solum
. . . are autem cognitorem |||
. . . . . .

58-B5510

THEODOSIANI CODICIS

GENUINI

FRAGMENTA

EX MEMBRANIS BIBLIOTHECAE AMBROSIANAE
MEDIOLANENSIS

NUNC PRIMUM EDIDIT

WALTHERUS FRIDERICUS CLOSSIUS,

PHIL. ET J. U. DOCTOR,
ET JURIS PROFESSOR PUBLICUS ORDINARIUS
IN REGIA UNIVERSITATE TUBINGENSI.

TUBINGAE,

APUD C. F. OSIANDRUM.

MDCCCXXIV.